

“ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้กับครูต้นแบบ”

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การสอนแบบ

“การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา
โดยวิธีการนวัตศึกษาลำพูนชน”

ครูเสาวนีย์ ไชยมงคล ครูต้นแบบ ปี 2541

วิชา วิทยาศาสตร์

ระดับ ประถมศึกษา

สำนักนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.)

สำนักนายกรัฐมนตรีน

371.102 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ส 691 ร “ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้กับครูต้นแบบ” การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การสอนแบบ “การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยวิธีการศึกษาป่าชุมชน”

โดย **ครูเสาวณีย์ ไชยมงคล**

68 หน้า

ISBN 947-241-585-4

1. ปฏิรูปการเรียนรู้ 2. เสาวณีย์ ไชยมงคล 3. ชื่อเรื่อง

“ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้กับครูต้นแบบ” การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การสอนแบบ “การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยวิธีการศึกษาป่าชุมชน”

โดย **ครูเสาวณีย์ ไชยมงคล**

สิ่งพิมพ์ สกศ. อันดับที่ 185 /2545

พิมพ์ครั้งที่ 1 ตุลาคม 2545

จำนวน 2,000 เล่ม

จัดพิมพ์เผยแพร่ สำนักนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.)

โทรศัพท์ 0-2668-7123

เว็บไซต์ <http://www.onec.go.th>

สำนักพิมพ์ บริษัท ดับบลิว.เจ.พร็อพเพอร์ตี้ จำกัด

199/19 ถ. วิภาวดี รังสิต พญาไท

กทม. โทร 0-2616-3400-5

...ส่วนการปฏิบัติไต่ตูกนั้น ก็คือปฏิบัติแก้ไขไต่ตูก
ต้องตามหลักการ หลักวิชา หลักเหตุผล และหลักธรรม
การศรัทธาปฏิบัติไต่ตูกนี้ เป็นเรื่องที่เป็นเหตุเป็นผล
ประกอบกัน และส่งเสริมสนับสนุนกันเป็นปัจจัย ที่สำคัญ
ในการแก้ไขป้ญหา ทั้งในการดำรงชีวิตและในการปฏิบัติ
กิจการงาน...

พระบรมราชาบาท ของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

1 สิงหาคม 2539

คำนำ

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ครูต้นแบบได้ทำการศึกษาวิจัยและพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนของตน รวมทั้งพัฒนาครูเครือข่าย เพื่อเผยแพร่รูปแบบการเรียนการสอนอย่างไม่หยุดนิ่ง เพื่อให้เพื่อนครูทั้งหลายสามารถพัฒนาการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่ เอกสาร **“ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้กับครูต้นแบบ”** นี้ เป็นเอกสารที่ครูต้นแบบ ปี 2541 และปี 2542 ได้ส่งผลการปฏิบัติงานวิจัยและพัฒนาการเรียนการสอนของตน ที่กลั่นกรองจากประสบการณ์จริงในการจัดการเรียนการสอนออกมาเป็นแนวทาง และวิธีการที่มีประสิทธิภาพ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เห็นความสำคัญ และมีความภูมิใจที่ได้เสนอผลงานการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนของครูต้นแบบ เพื่อนำไปใช้เป็นแบบอย่างแก่ครูในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเก่ง ดี และเรียนรู้อย่างมีความสุข เพื่อยังประโยชน์ให้เกิดแก่ผู้เรียนสำคัญที่สุด และนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนรู้และการปฏิรูปการศึกษาของชาติสืบไป

๑๖ ๖. —
๑ —
(นายรุ่ง แก้วแดง)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

สารบัญ

หน้า

คำนำ

สารบัญ

กว่าจะเป็นครูต้นแบบ	1
การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	4
การสอนแบบ: การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยวิธีการศึกษา	4
ป่าชุมชน	
รูปแบบการสอนและกระบวนการเรียนการสอน	4
การเตรียมนักเรียนเพื่อกรณีศึกษา	6
ขั้นตอนการสอนกรณีศึกษา	9
การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน	10
ตัวอย่าง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้	20
กรณีการศึกษากับการปฏิรูปการเรียนรู้	46
ภารกิจครูต้นแบบ เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เรียน	51
จากครูต้นแบบขยายสู่เพื่อนครูเครือข่ายอย่างไม่หยุดยั้ง	54
แนะนำครูต้นแบบ ปี 2541	59
คณะผู้ดำเนินการ	60

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การสอนแบบ

“การสอนสิ่งแวกส์อ้อมศึกษา

โดยวิธีการนศึกษา

ป่าชุมชน”

กว่าจะเป็นครูต้นแบบ

ครู เสาวณีย์ ไชยมงคล เกิดวันที่ 9 มิถุนายน 2500 ที่อำเภอ ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายศรีนวลกับนางสุรางค์ ลัญญะวงษ์ สมรสกับนายจำรุญ ไชยมงคล มีบุตร-ธิดา รวม 3 คน ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 267 หมู่ที่ 1 ตำบลเวียงกาหลง อำเภอ เวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย รหัสไปรษณีย์ 57260

ประวัติการศึกษา เริ่มเข้ารับการศึกษาเมื่ออายุได้ 7 ปี ใน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่โรงเรียนบ้านแม่ชะจาน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เข้าเรียนต่อที่โรงเรียน แม่เจดีย์ในเขตอำเภอเดียวกัน จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ศึกษาต่อ ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสตรีวิวัฒน์วิทยายัพ แล้วไปศึกษา ต่อที่วิทยาลัยครูเชียงใหม่ จนสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีสาขา ครุศาสตร์บัณฑิต วิชาเอกสังคมศึกษา ในปี 2527 ในระหว่างที่ศึกษาอยู่ ได้เข้ารับราชการครู เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2520 ในตำแหน่ง ครู 1 ระดับ 1 จากนั้นการศึกษาระดับปริญญาตรีอีกสาขาหนึ่งคือ ปริญญา ศึกษาศาสตร์บัณฑิต วิชาเอกประถมศึกษา จากมหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช เมื่อปี 2529

รางวัลเกียรติยศที่ได้รับ ได้แก่

- 🏆 ปี 2539 ครูผู้สอนวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตดีเด่น จาก
กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย
- 🏆 ปี 2539 ครูผู้สอนสิ่งแวดล้อมศึกษาดีเด่น จากมหาวิทยาลัย
มิชิแกนสเตท แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา
- 🏆 ปี 2541 ครูผู้มีคุณประโยชน์ต่อวงการวิชาชีพครู จากสถาบัน
ราชภัฏเชียงใหม่
- 🏆 ปี 2541 ครูต้นแบบ สาขาวิทยาศาสตร์ จากสำนักงานคณะกรรมการ
การการศึกษาแห่งชาติ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การสอนแบบ : การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา
โดยวิธีการศึกษาป้าชุมชน

รูปแบบการสอนและกระบวนการเรียนการสอน

รูปแบบการสอนด้วยกระบวนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยวิธีการศึกษา
ศึกษาป้าชุมชน สามารถทำให้เด็กได้สัมผัสกับธรรมชาติ สัมผัสกับความ
เป็นจริงที่ชีวิตเขาเข้าไปเกี่ยวข้อง

กระบวนการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยวิธีการศึกษา
“ป้าชุมชน” เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เด็ก
ได้ลงมือปฏิบัติจริงในการแสวงหาความรู้ ค้นหาคำตอบ สรุปข้อค้นพบได้
ด้วยตนเอง โดยใช้สื่อและแหล่งข้อมูลจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
รอบตัว ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดทักษะต่างๆ ที่มีคุณค่าต่อตนเอง และมีส่วน
ร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและปัญหาจริงที่เกิดขึ้น
กระบวนการดังกล่าว สนับสนุนให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน แบบเรียนรู้ร่วมด้วยช่วยกัน ตั้งแต่ร่วมให้ข้อมูล ร่วมคิด
ร่วมเรียนรู้ ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผนตลอดจนร่วมลงมือปฏิบัติแก้ไข

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่นด้วยกัน

การสอนตามรูปแบบนี้ ทำให้ครูมองเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาและการพัฒนาการที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน จากการใช้กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนและของชุมชน โดยการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษาปัญหาในท้องถิ่น ทำให้นักเรียนและชุมชนเกิดความตระหนักมองเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม รักและหวงแหน และร่วมมือกันอย่างจริงจังในการที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งจะดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของตนเองไว้ให้ดีงามเหมือนดังเดิมตลอดไป

สอนอย่างไร ?

การสอนแบบเดิมของครูนั้น มักจะเน้นการสอนให้เด็กมีความรู้จากตำราแล้วนำมาตอบวัดสอบเท่านั้น จึงไม่ได้เปิดโอกาสให้เด็กได้คิดวิเคราะห์ และตัดสินใจในการเรียนรู้เอง นั้นย่อมหมายถึง เรียนรู้แบบไม่ได้คิด จึงไม่ก่อให้เกิดปัญญา ทำให้เด็กไม่มีโอกาสได้รู้จักพื้นฐานและความต้องการของตนเอง ครอบครัว สังคม และในเรื่องของสิ่งแวดล้อมที่มาเกี่ยวข้องกับชีวิตของตนและชุมชน เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจที่จะออกไปสู่สังคมภายนอกต่อไป

ในฐานะที่ครูเป็นครูที่ต้องรับผิดชอบต่อพื้นฐานอนาคตผู้เรียน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนของตนเอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้พวกเขา คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และ รักถิ่นที่อยู่อาศัยตามที่หลักสูตรต้องการ นั่นก็คือสอนให้เขามีทักษะชีวิตเกิดขึ้น โดยอาศัยปัจจัยรอบตัวเป็นสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่มีคุณค่า

ที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทางวัตถุ และตัวบุคคลผู้รู้ ครูจะต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัสกับสิ่งเหล่านี้อย่างแท้จริง

ดังนั้น การสอนกรณีศึกษา ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถให้เด็กได้รับประสบการณ์เหล่านี้ได้อย่างสมบูรณ์ โดยมีขั้นตอนของกระบวนการศึกษา และต้องเข้าใจถึงการมีความรู้พื้นฐานในเรื่องของการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการศึกษา ดังนี้

การสอนแบบกรณีศึกษา (Case study)

กรณีศึกษา หมายถึง การศึกษาแบบเจาะลึกในปัญหาเฉพาะเรื่อง ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียน เรียนรู้ที่จะเข้าใจถึงปัญหาใดปัญหาหนึ่งอย่างถ่องแท้ โดยเน้นการศึกษาถึงที่มาหรือสาเหตุ และผลกระทบที่แท้จริงของปัญหาอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสม และลงมือปฏิบัติได้จริงในการแก้ปัญหา

การเรียนรู้โดยวิธีการศึกษา ช่วยให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา ซึ่งเป็นทักษะชีวิตที่สำคัญในการได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ในการแก้ปัญหา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตได้จริง

การเตรียมนักเรียนเพื่อกรณีศึกษา

การเตรียมนักเรียนเพื่อไปทำกรณศึกษานั้น นักเรียนจำเป็นต้องมีความเข้าใจ 4 ประการ ดังนี้

1. **กรณีศึกษาคืออะไร** กรณีศึกษา คือการศึกษาแบบเจาะลึก

เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งนักเรียนจำเป็นต้องพยายามที่จะทำความเข้าใจในประเด็นต่างๆ ได้แก่

- ๕ ปัญหาเกิดขึ้นได้อย่างไร
- ๕ อะไรคือสาเหตุ ปัจจัยที่มาจากภายนอกชุมชน
- ๕ ผลกระทบที่เกิดแก่ชุมชนคืออะไร
- ๕ ชุมชนได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหาหรือไม่ อย่างไร

* สิ่งที่ควรคำนึงถึงในการทำกรณีศึกษา คือ จะต้องศึกษาปัญหานี้ย้อนอดีต (Over time)

2. การทำกรณีศึกษาเป็นกระบวนการย้อนกลับ (Over time)

หมายความว่า ผู้ศึกษาต้องย้อนพิจารณาข้อมูลเดิมครั้งแล้วครั้งเล่า ระหว่างการทำกรณีศึกษา เช่น เมื่อไปถึงขั้นต่อไปในกระบวนการอีกขั้น ตอนหนึ่ง อาจพบว่า ครูยังไม่ทราบข้อมูลบางประการในขั้นตอนก่อนหน้านั้น หรืออาจพบบางสิ่งบางอย่างที่ช่วยให้เข้าใจข้อมูลเดิมที่ได้มาลึกซึ้งยิ่งขึ้น นักเรียนควรรู้สึกอยู่เสมอว่าเป็นเรื่องปกติที่ต้องย้อนกลับไปพิจารณาข้อมูลเดิมที่ได้เก็บรวบรวมและวิเคราะห์แล้ว การทำกรณีศึกษา จึงเป็นกระบวนการย้อนกลับเป็นวงกลม (circular) ไม่ใช่กระบวนการทางเดียวตามลำดับ

3. กรณีศึกษาเป็นกระบวนการบูรณาการ

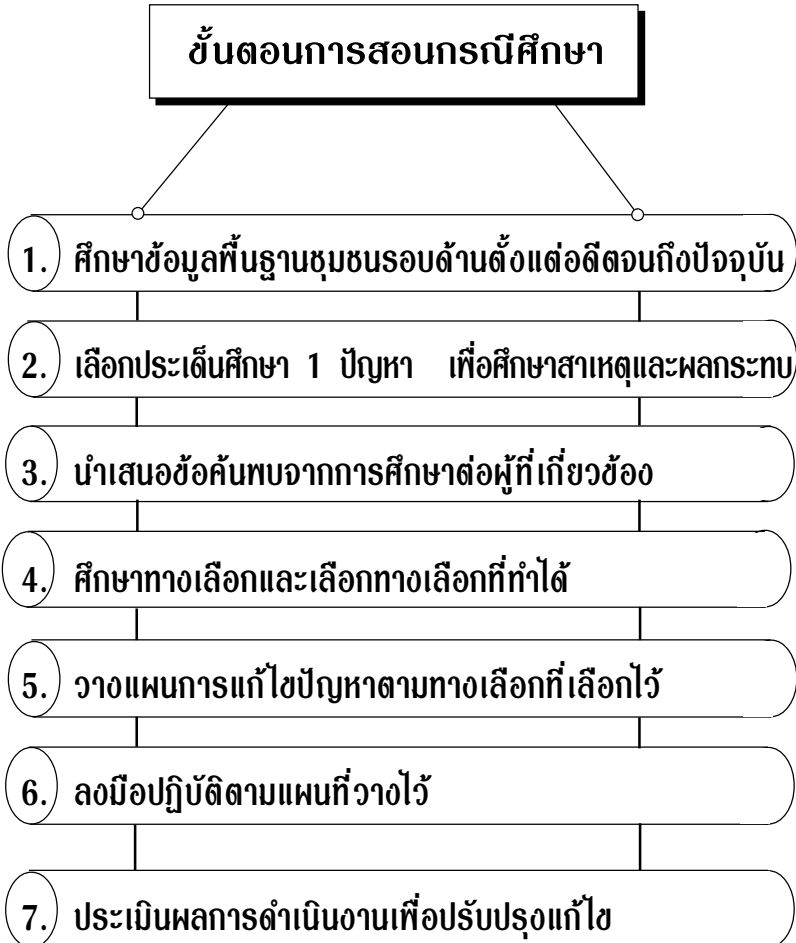
การทำกรณีศึกษา เรื่องใดก็ตาม ผู้ศึกษาจะต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในชุมชน ครูควรช่วยให้นักเรียนเข้าใจว่า การทำกรณีศึกษาไม่เพียงอธิบายส่วนต่างๆ ของชุมชนเท่านั้น ผู้ศึกษาจะต้องอธิบายและให้เห็นว่าส่วนต่างๆ เหล่านี้ประกอบกันเข้าเป็นรูปอะไร การ

ทำการณีศึกษา จึงคล้ายกับการเล่นต่อภาพปริศนา (Jigsaw puzzle) ครูจะยังไม่เห็นภาพของปัญหา จนกว่าครูจะนำชิ้นส่วนต่างๆ ทั้งหมดมาประติดประต่อกัน

4. การทำการณีศึกษาอาศัยข้อมูลจากหลายแหล่ง นักเรียนจะเก็บข้อมูลหลายวิธีและจากหลายแหล่งข้อมูล นักเรียนต้องเรียนรู้วิธีเก็บรักษาข้อมูลที่ต้องการจากแหล่งข้อมูลมากมายที่มีอยู่ การมีข้อมูลที่ถูกต้องทันสมัย นอกจากเป็นสิ่งจำเป็นในการทำการณีศึกษาแล้ว ยังเป็นประโยชน์ในการศึกษาเรื่องอื่นๆ ด้วย นักเรียนอาจแลกเปลี่ยนข้อมูลกับคนอื่นที่กำลังทำการณีศึกษาเรื่องอื่นๆ ในชุมชนเดียวกัน และสามารถร่วมกันสร้างฐานข้อมูลการเรียนรู้จากกรณีศึกษาชิ้นในโรงเรียนที่นักเรียนคนอื่นๆ สามารถนำไปเรียนรู้ได้ต่อไป

กระบวนการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาโดยวิธีการนศึกษา “ปาฐกชน”
มีกระบวนการ หรือขั้นตอนที่สำคัญๆ ดังต่อไปนี้

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน “กรณีศึกษาป่าชุมชน” ประกอบด้วย กิจกรรมหลัก และกิจกรรมย่อย ดังนี้

กิจกรรมหลัก	กิจกรรมย่อย
1. ศึกษาและตรวจสอบข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อหาประเด็นที่จะศึกษา	1. เตรียมตัว ครู ๕ ศึกษาข้อมูลชุมชนทุกด้าน ๕ ศึกษาหลักสูตร จุดประสงค์ แนวดำเนินการ ๕ สํารวจข้อมูลพื้นฐานนักเรียน ในด้านต่างๆ ๕ นำข้อมูลที่ได้มาวางแผนจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ๕ ทำความเข้าใจชุมชนและนักเรียนถึงแนวทางการเรียน นักเรียน ฝึกทักษะและเทคนิคและวิธีการต่างๆ ในการเรียนรู้ ๕ ฝึกตั้งคำถามและฝึกใช้คำถาม ๕ ฝึกการสังเกตและบันทึกข้อมูล ๕ ฝึกการวิเคราะห์สรุปข้อมูล

กิจกรรมหลัก	กิจกรรมย่อย
	๕ ฝึกการหาแหล่งข้อมูล๕ ฝึกทักษะการทำงานร่วมกับชุมชน๕ เตรียมแหล่งข้อมูลที่จะใช้ในการศึกษา - บุคคลผู้รู้ / ภูมิปัญญาท้องถิ่น- สถานที่ / สภาพจริงที่ปรากฏ 2. การวางแผน นักเรียนและครู ร่วมกันวางแผนการออก เก็บข้อมูลในชุมชนเป้าหมาย ๕ นัดหมายบุคคล วัน เวลา สถานที่๕ กำหนดขอบข่ายของข้อมูล เช่น ประวัติของชุมชน สภาพปัจจุบันของชุมชนในด้านกายภาพ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ อากาศ ด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น การศึกษา ความเป็นอยู่ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ สุขภาพอนามัยด้านเศรษฐกิจ เช่น อาชีพรายได้ ด้านนโยบาย เช่น กฎหมาย ระเบียบหมู่บ้าน

กิจกรรมหลัก	กิจกรรมย่อย
2. เลือกประเด็นปัญหาที่จะศึกษา และดำเนินการศึกษาข้อมูลในเชิงลึก เพื่อหาสาเหตุของปัญหา และผลกระทบที่เกิดขึ้นจาก	☺ นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานของกลุ่ม ขณะออกเก็บข้อมูล ออกศึกษา ☺ ครูนำนักเรียนออกเก็บข้อมูลในชุมชนตามแผนที่กำหนด - ครูติดตาม ดูแล ให้คำปรึกษา แนะนำกระตุ้นการทำงานของนักเรียนอย่างใกล้ชิด - ครูสังเกตและประเมินพฤติกรรมการทำงานของนักเรียนอย่างเป็นระบบ - นักเรียนรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต/สัมภาษณ์ โดยการบันทึก ☺ นักเรียนนำข้อมูลมาพิจารณาเปรียบเทียบหรือหาความสัมพันธ์ของข้อมูลในชั้นเรียน - ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม - ระหว่างสมาชิกต่างกลุ่ม - สรุปเป็นข้อมูลรวมของชั้นเรียน

กิจกรรมหลัก	กิจกรรมย่อย
ปัญหานั้น ได้แก่ - นโยบาย - เศรษฐกิจ - สังคม - วัฒนธรรม - สิ่งแวดล้อม	☺ ครูตรวจสอบความสมบูรณ์ และ ความถูกต้องของข้อมูลจาก - ข้อมูลพื้นฐานที่ครูมีอยู่แล้ว - ข้อมูลจากเอกสาร / บุคคลในชุมชน ☺ จัดทำศูนย์ข้อมูลชุมชนของโรงเรียน จากข้อมูลที่ตรวจสอบแล้ว ☺ พิจารณาหาสาเหตุและเรียงลำดับ ปัญหาในชุมชน - เป็นประเด็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน - เป็นประเด็นปัญหา ที่ควรจะได้ รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน - เป็นประเด็นปัญหา ที่โรงเรียน และชุมชน สามารถจัดการ แก้ไขได้ ★ เสนอประเด็นปัญหาต่อ ชุมชน เพื่อร่วมกันตัดสินใจ เลือกรูปปัญหาอย่างน้อย 1

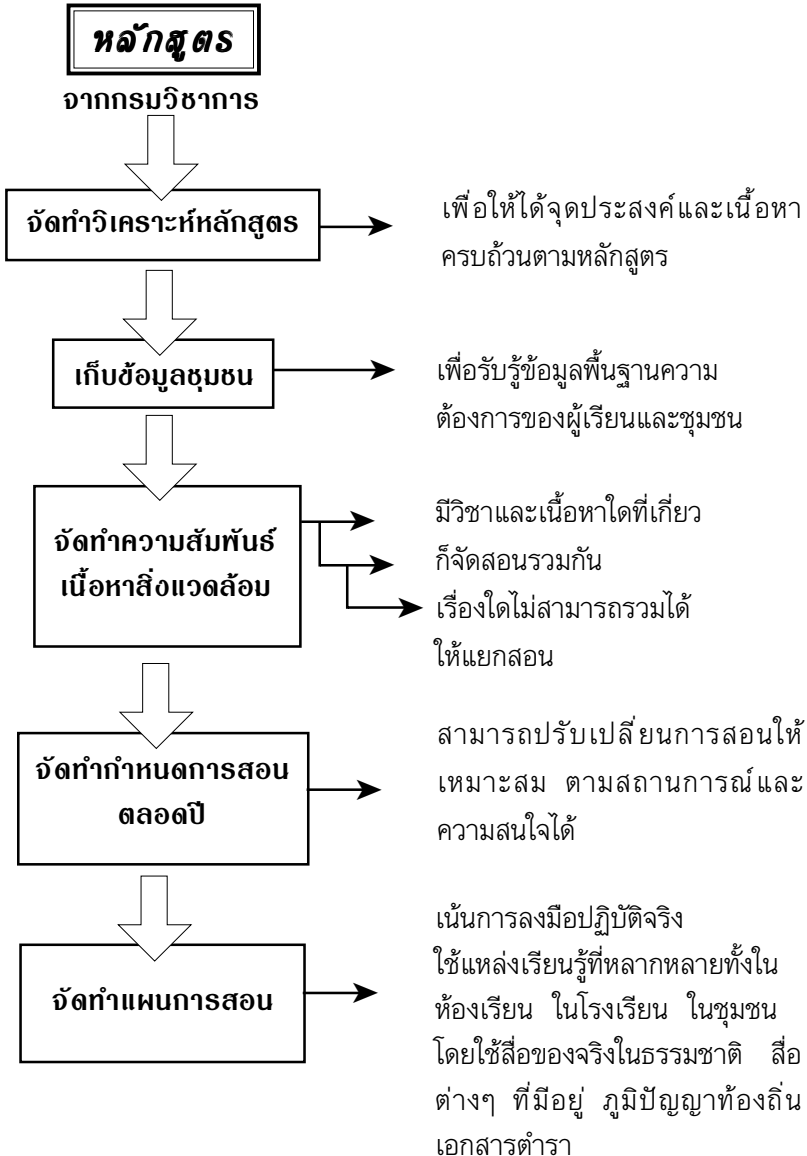
กิจกรรมหลัก	กิจกรรมย่อย
3. รายงานข้อค้นพบต่อชุมชน	ปัญหา * เก็บข้อมูลเชิงลึกเพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาที่เลือก ว่า - ปัญหามีสภาพอย่างไร - อะไรคือสาเหตุของปัญหา - ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร นักเรียนและครูวางแผนการนำเสนอข้อมูลทั้งหมดต่อชุมชนด้วยรูปแบบต่างๆ ๕ แบ่งหน้าที่และมอบหมายงาน ๕ ประสานงาน, นัดหมายชุมชน (วัน/เวลา/สถานที่ ด้วยจดหมาย / การเชิญด้วยวาจา) ๕ เตรียมข้อมูล สื่อ วิธีการ บุคคลากรที่จะนำเสนอข้อมูล ๕ นำเสนอข้อมูลต่อชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น - จัดประชุมรายงาน โดยให้

กิจกรรมหลัก	กิจกรรมย่อย
4. ศึกษาทางเลือก และประเมินทางเลือก ในการแก้ไขปัญหา	นักเรียน บรรยายประกอบภาพวาด/ การแสดงละครสะท้อนปัญหาและ ผลกระทบที่มีต่อชุมชน - จัดนิทรรศการ แสดงผลงาน เกี่ยวกับข้อมูลที่ศึกษา - จัดทำแผ่นพับข้อมูลที่ศึกษา / ประชุมตามหัวหมวดหรือหย่อม บ้าน - เลียงตามสาย - เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ ☺ เปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็น และความรู้สึกรู้สึกต่อข้อมูลและวิธีการนำเสนอข้อมูล ☺ นักเรียน ครู และชุมชน ร่วมกัน ศึกษาแนวทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย โดยวิธีการ ต่างๆ ดังนี้ - ศึกษาจากประสบการณ์เดิมของ ชุมชนเอง

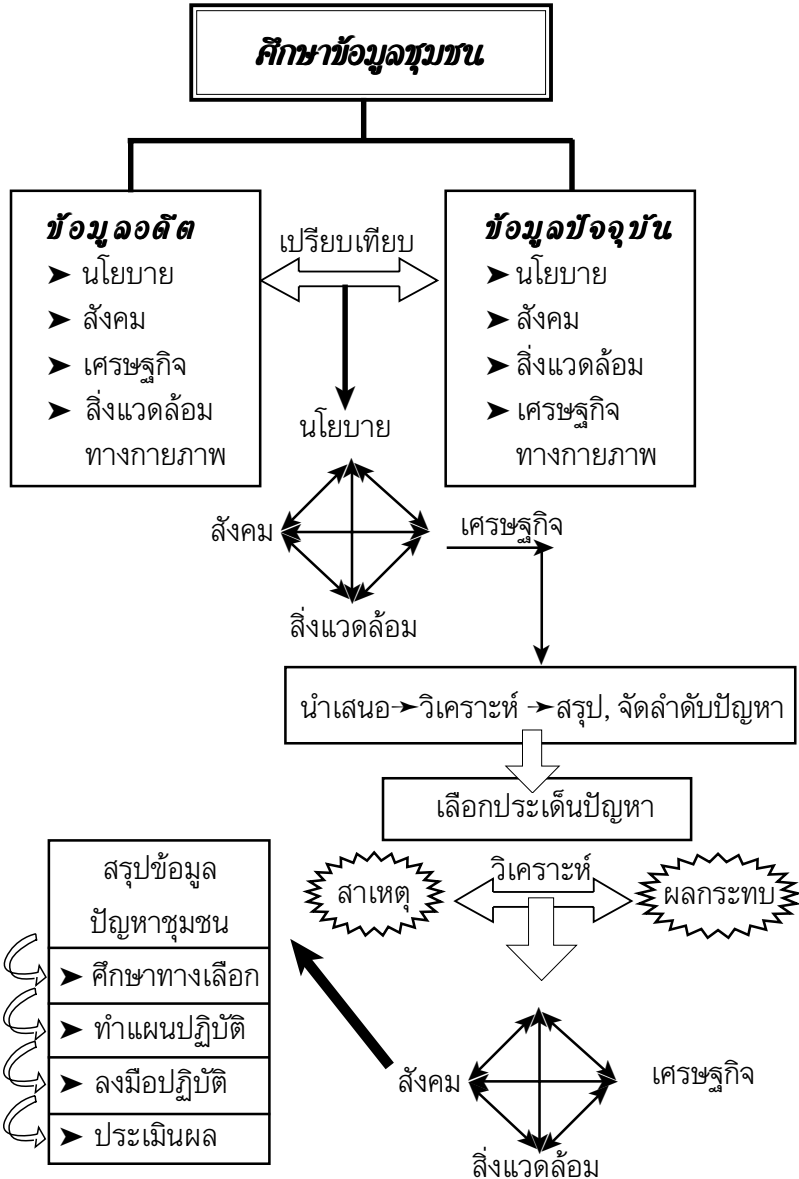
กิจกรรมหลัก	กิจกรรมย่อย
5. วางแผนในการแก้ไข ปัญหาตามทางเลือกที่ เลือกไว้	- เชิญนักวิชาการมาให้ความรู้ เช่น นักพัฒนากรกรมป่าไม้ เกษตรตำบล หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - ศึกษาดูงาน แหล่งที่ปฏิบัติงาน ประสบความสำเร็จ - ศึกษาจากวิทยุทัศน์ - ศึกษาจากข้อมูลข่าวสาร สิ่งพิมพ์ ๕ ประเมินและเลือกทางเลือกในการแก้ไข ปัญหา (ทางเลือกที่สามารถปฏิบัติได้) ๕ นักเรียน ครู และชุมชน ร่วมกันวางแผนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตามทางเลือกที่เลือกไว้ - กำหนดวิธีการแก้ปัญหา - กำหนดเวลาที่จะปฏิบัติ / ปฏิทิน การดำเนินงาน - จัดเตรียมอุปกรณ์ เครื่องมือ หรือ งบประมาณที่จะใช้ในการปฏิบัติงาน - แบ่งหน้าที่ผู้รับผิดชอบทั้ง นักเรียน ครู และ ชุมชน ร่วมกันเป็นฝ่ายๆ ตามงานที่มอบหมาย

กิจกรรมหลัก	กิจกรรมย่อย
6. ลงมือปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้	๕ โรงเรียนและชุมชนนำแผนและโครงการมาร่วมปฏิบัติตามขั้นตอนที่วางไว้๕ ขณะปฏิบัติงานตามโครงการ ให้มีการบันทึกผลของการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค และสาเหตุของปัญหาอุปสรรคเพื่อนำมาปรับแผน / วิธีการดำเนินงานให้ได้ผลดียิ่งขึ้น
7. ประเมินผลการดำเนินงานและปรับปรุงให้ดีขึ้น	๕ สรุปผลการดำเนินงานร่วมกับชุมชน โดย - ประเมินด้วยการสังเกต แบบสอบถาม สัมภาษณ์ โดยใช้เกณฑ์เครื่องมือที่เหมาะสม- ประเมินจากผลสำเร็จของงานทัศนคติ และพฤติกรรมของนักเรียนบุคคล และชุมชน๕ รวบรวมข้อมูลผลการดำเนินงานตามโครงการ นำเสนอต่อชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลป้อนกลับในการปรับปรุง / พัฒนาโครงการให้ดีขึ้น

การดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ตัวอย่าง

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
โดยวิธีการณศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
บนเส้นทางการสอน “ป่าชุมชน” โดยกรณีศึกษา

1. การวิเคราะห์หลักสูตร การศึกษาชุมชน และ การวางแผนการสอน

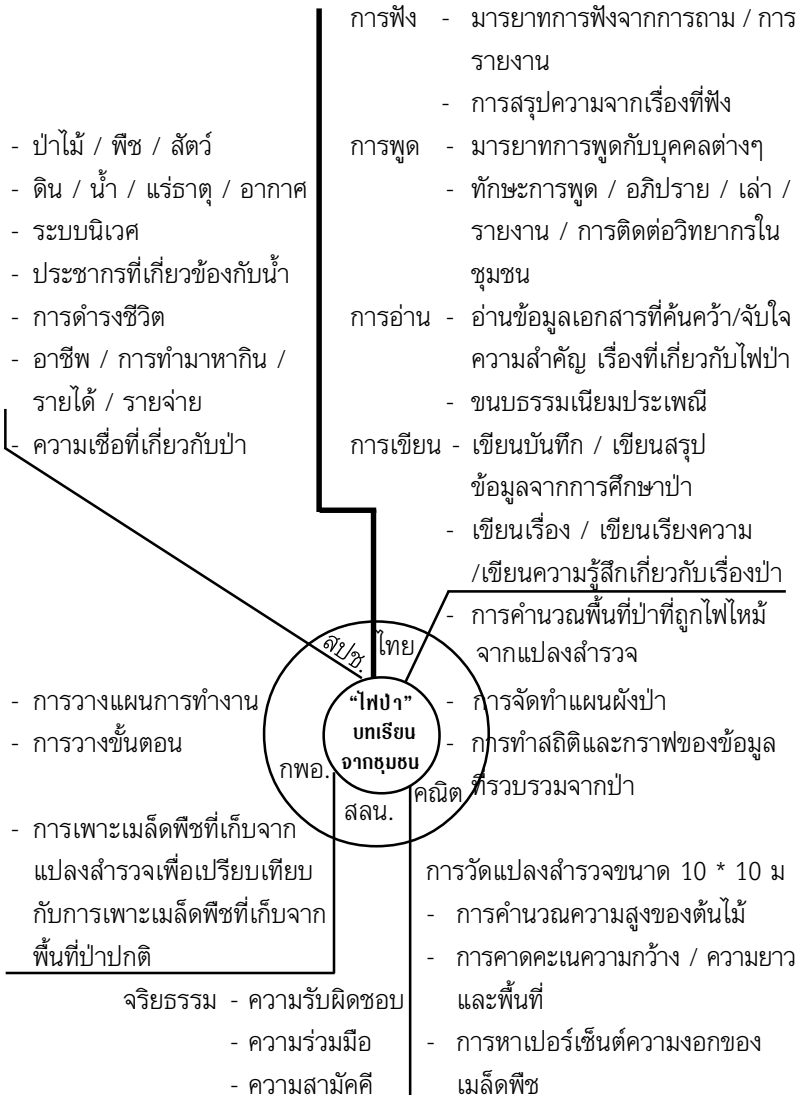
ครู เริ่มศึกษาหลักสูตรแม่บทอย่างละเอียดและวิเคราะห์หาความสัมพันธ์กับการที่จะนำไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกรณีศึกษา ครูพบว่าสิ่งที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนตามกระบวนการนี้ ประกอบด้วยสองส่วนคือ การสอนให้ครอบคลุมเนื้อหาความรู้และจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร และการเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้และการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยเน้นที่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองให้นักเรียน

วิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เป็นวิชาที่สร้างทักษะประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์และทักษะทางสังคมได้ดียิ่ง และเหมาะสมที่จะใช้

เป็นวิชาแกนกลางที่จะนำไปสู่การจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่การพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาของผู้เรียนได้อย่างมีศักยภาพ จึงได้ทบทวนจุดประสงค์และวิเคราะห์เนื้อหาโดยละเอียด เพื่อแยกแยะเนื้อหาที่สามารถนำมาบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยวิธีกรณีศึกษาได้ แต่เนื้อหาส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องหรือไม่สามารถนำมาบูรณาการได้ก็แยกหมวดหมู่ไว้สอนต่างหาก

เมื่อศึกษาหลักสูตรกลางจนเข้าใจทิศทางของหลักสูตรแล้ว ครูก็เริ่มออกสำรวจเก็บข้อมูลของหมู่บ้านสันมะเค็ดซึ่งเป็นสถานที่ที่ใช้ศึกษา โดยการออกสังเกตและพูดคุยกับชาวบ้าน ผู้นำต่างๆ ของหมู่บ้านเกี่ยวกับข้อมูลทางลักษณะภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพ สภาพสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจการทำมาหากิน และระบบการปกครองของหมู่บ้าน รวมทั้งนโยบายของหมู่บ้านในเรื่องต่างๆ และความเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านในแต่ละด้าน พร้อมทั้งจัดทำแฟ้มข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลสำคัญในหมู่บ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่คิดว่านักเรียนสามารถสอบถามเรียนรู้ได้ เมื่อได้รับข้อมูลจากชุมชนส่วนหนึ่ง และวิเคราะห์เนื้อหาในหลักสูตรแล้ว เรื่องใดที่เป็นเรื่องเดียวกันหรือสัมพันธ์กัน ก็จัดเป็นโครงสร้างการสอนแบบบูรณาการ ดังนี้

วิเคราะห์หลักสูตรสู่แผนการสอนบูรณาการ กรณีศึกษา “ ไฟป่า ” บทเรียนจากชุมชน

2. การเตรียมตัวนักเรียนสู่กรณีศึกษา

ในวันแรกของการเปิดเรียนปีการศึกษาใหม่ นักเรียนส่วนใหญ่จะจับกลุ่มพูดคุยกันในเรื่องต่างๆ นานา เท่าที่จะสรรหามาพูดคุยกันตามประสาเด็กที่จากกันไปนาน จากการสังเกต ครูพบว่าเด็กจะตื่นเต้นดีใจที่ได้ขึ้นชั้นเรียนใหม่

ในช่วงแรก ครูจึงถือโอกาสพูดคุยทักทายนักเรียน โดยพูดถึงสิ่งต่างๆ ที่นักเรียนได้ประสบการณ์ระหว่างปิดภาคเรียนกันมา เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับนักเรียนและถือโอกาสนี้บอกกับนักเรียนถึงวิธีการเรียนที่จะให้นักเรียนได้ออกไปหาประสบการณ์ด้วยตนเอง ในการเรียนรู้นอกห้องเรียนและนอกโรงเรียน โดยไม่ต้องเรียนแบบฟังครูพูด อ่าน เขียนตามหนังสือ และอยู่แต่ในห้องเรียนเท่านั้น นักเรียนฟังแล้วก็ยังตื่นเต้นดีใจที่จะได้ออกไปท่องเที่ยวหาความรู้นอกห้องเรียน จึงพูดคุยกันเสียงดังกลบไปหมดว่าตนอยากจะไปที่ไหนที่นี่ จะทำสิ่งโน้นสิ่งนี้

ครู จึงเริ่มต้นจากการชี้แจงจุดประสงค์ให้นักเรียนเข้าใจว่า การไปศึกษาในหมู่บ้านนั้น เป็นการเปลี่ยนแหล่งเรียนรู้จากเรียนหนังสืออย่างเดียว มาเป็นใช้แหล่งเรียนรู้ในหมู่บ้านอีกทางหนึ่งด้วย เพื่อให้การเรียนรู้สมบูรณ์มากขึ้น ส่วนจะไปไหน ไปอย่างไร ไปทำอะไรบ้างนั้น เราต้องมาช่วยกันคิด โดยการตอบคำถามต่อไปนี้ให้ได้ คือ

1. นักเรียนคิดว่าเราจะออกไปเรียนรู้เรื่องอะไรบ้างในชุมชน และคิดว่าชุมชนมีอะไรให้พวกเราได้เรียนรู้บ้าง
2. เพราะอะไรนักเรียนถึงต้องการเรียนเรื่องเหล่านั้น และเพื่ออะไร

3. นักเรียนจะไปเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องเหล่านั้นได้จากที่ไหนได้บ้าง
4. นักเรียนมีวิธีการที่จะได้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเหล่านั้นมาได้อย่างไร จึงจะเหมาะสม ?
5. เมื่อออกไปศึกษาในหมู่บ้าน นักเรียนควรปฏิบัติตนอย่างไรบ้าง
6. เมื่อได้รับข้อมูลมาแล้ว นักเรียนจะนำข้อมูลมาทำอะไรต่อไป

ครู จึงเปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนได้คิด และเขียนให้ได้มากที่สุดเท่าที่ตนคิดได้ เมื่อเห็นว่าทุกคนทำงานเสร็จ จึงให้นักเรียนจับคู่เล่าสู่กันฟังจากการสังเกต พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มักจะจับคู่กับเพื่อนที่ตนเองชอบตนเองสนิทที่สุด และกล้าที่จะเล่าสู่ซึ่งกันและกันฟัง นับว่าเป็นสิ่งดีที่สร้างความมั่นใจให้กับเด็กไปด้วยในระยะแรกๆ จะยังมีไม่กี่คนที่ครูต้องเข้าช่วยเหลือทำความเข้าใจในการจับคู่กับเพื่อน เมื่อเห็นว่านักเรียนแลกเปลี่ยนความคิดของตนสู่คู่แล้ว ก็ให้นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 5 คนตามความสมัครใจ ครูสังเกตเห็นว่านักเรียนหญิงและนักเรียนชายแยกกลุ่มกันอย่างชัดเจน จะมีกลุ่มสุดท้ายที่เหลือ มีคละกันบ้าง

ครู แนะนำให้นักเรียนแต่ละกลุ่มเลือกประธานและเลขานุการกลุ่มพร้อมชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของประธาน เลขานุฯ และสมาชิก ในการทำงานร่วมกัน เพื่อรวบรวมความคิดเห็นเกี่ยวกับการตอบคำถามของนักเรียนนำมาสรุปเป็นของกลุ่ม และกำหนดตัวแทนที่จะนำเสนอหน้าชั้นเรียนด้วย

ขณะที่นักเรียนทำงานกลุ่ม ครูสังเกตเห็นว่าพฤติกรรมของนักเรียน

ยังไม่คุ้นเคยกับการทำงานกลุ่ม เช่น คนที่เก๋งก็จะเป็นคนพูดและทำงานเสียเองคนเดียว บางกลุ่มก็แย่งกันพูด บางคนก็ไม่ทำอะไรเลย นั่งเฉยๆ หรือเล่นกัน ประธานไม่สามารถดำเนินการได้สำเร็จด้วยดี ข้าพเจ้าจึงบันทึกพฤติกรรมนี้ไว้ ก่อนเข้าไปช่วยเหลือให้คำแนะนำ กระตุ้นให้มีความร่วมมือกันมากขึ้น เมื่อเห็นว่ากลุ่มใดทำงานเสร็จแล้ว ก่อนจะนำเสนอ เพื่อสร้างความมั่นใจให้นักเรียน จึงให้กลุ่มลองนำมาเล่าให้ครูฟังก่อน เพื่อจะได้ช่วยให้ข้อมูลสมบูรณ์และดีขึ้น หลังจากนั้นจะให้ตัวแทนนำเสนอหน้าชั้นเรียนทีละกลุ่ม พร้อมทั้งให้ทุกคนจดบันทึกเพิ่มเติมข้อแตกต่างที่กลุ่มตนเองไม่มี โดยนักเรียนจะต้องตั้งใจฟัง และเปิดโอกาสให้ซักถามเมื่อมีข้อสงสัย

หลังจากที่ตัวแทนกลุ่มรายงานจบ ผลจากการสังเกตการรายงาน ปรากฏว่านักเรียนเกือบทุกกลุ่มไม่กล้าออกมานำเสนอ มีการเก๋งกันเกิดขึ้น ส่วนคนที่กล้าพูดกล้าที่จะออกมารายงาน แต่ก็รายงานโดยการออกมาอ่านบันทึกให้เพื่อนฟัง เพื่อนคนอื่นๆ ก็ไม่ค่อยกล้าซักถามเพราะอาจจะไม่เคย ครูจึงช่วยตั้งคำถามง่ายๆ ให้นักเรียนฝึกอธิบายขยายความเพิ่มเติม ส่วนเนื้อหาที่นักเรียนคิดก็น่าสนใจถึงแม้จะมีบางส่วนที่ยังไม่ชัดเจนก็สามารถแก้ไขอธิบายเพิ่มเติมได้ และเสนอแนะถึงลักษณะการรายงานควรจะเป็นลักษณะการเล่าให้เพื่อนฟังจะดีกว่าการอ่าน และร่วมกับนักเรียนช่วยกันสรุปข้อมูลทั้งหมดเป็นของห้องเรียน

จากข้อมูลที่ได้ร่วมกันคิดและสรุปเป็นของห้องเรียน ครูจึงนำมาเชื่อมโยงกับเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ในโครงสร้าง และในแผนการสอนในครั้งต่อไป

3. การทำงานกลุ่ม

จากการพูดคุยกันถึงเรื่องการทำงานกลุ่มที่ผ่านมา และเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มนักเรียนพบว่า บางกลุ่มมีแต่คนเก่งๆ บางคนไม่ยอมช่วยทำงานเลย ฯลฯ ครูจึงแก้ปัญหา โดยให้กลุ่มร่วมกันคิด อภิปราย ในหัวข้อที่ว่า “ทำอย่างไร จึงจะทำงานกลุ่มได้ดีที่สุด” โดยให้แต่ละกลุ่มเขียนลงในกระดาษโปสเตอร์แล้วนำไปติดที่ฝาผนังห้องเรียน แล้วให้แต่ละกลุ่มหมุนเวียนกันออกไปอ่านดูของเพื่อนกลุ่มอื่น สุดท้ายจึงร่วมกันสรุปจากแนวคิดที่ได้ทั้งหมด ถึงแนวทางที่น่าจะเป็นไปได้ในการทำงานกลุ่มที่ดี เป็นของชั้นเรียน ซึ่งพอสรุปได้ว่า ควรจะมีทั้งหญิงและชายในกลุ่ม และคณะคนที่มีความสามารถแตกต่างกันด้วย ซึ่งอาจจะช่วยให้มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป และผลของงานน่าจะออกมาดีกว่ากลุ่มที่มีความสามารถคล้ายๆ กัน และการทำงานจะราบรื่นนั้นก็ควรมีแนวทางในการทำงานร่วมกัน กลุ่มควรร่วมกันสร้างข้อตกลงในการทำงาน และกำหนดบทบาทของแต่ละคนให้ชัดเจน

เมื่อครูเห็นว่านักเรียนพอที่จะเข้าใจในการทำงานกลุ่มแล้ว ก็ให้จัดกลุ่มใหม่ตามแนวที่นักเรียนคิดไว้ พร้อมให้สร้างข้อตกลงในการทำงานร่วมกันตามกลุ่มตนเอง และเมื่อทำงานเสร็จ ครูจะให้ทุกกลุ่มเล่าข้อตกลงของกลุ่มให้เพื่อนๆ ฟังอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีข้อตกลงที่เหมือนและแตกต่างกันออกไป ครูจึงชี้แนะว่าข้อตกลงเหล่านี้ สามารถเพิ่มเติมแก้ไขให้เหมาะสมกับการทำงานแต่ละครั้งได้เสมอ ไม่ตายตัวในการทำงานกลุ่มแต่ละครั้ง ควรคิดถึงสิ่งที่เป็นปัญหาในการทำงาน และนำมาสร้างเป็นแนวทางร่วมกันที่นักเรียนสามารถปฏิบัติได้ และไม่

ควรมีมากเกินไป

เมื่อนักเรียนเข้าใจในแนวทางการทำงานร่วมกันแล้ว ครูควรให้นักเรียนได้ฝึกทักษะอีกทักษะหนึ่ง ก่อนที่จะออกไปศึกษานอกห้องเรียน นั่นคือ ทักษะการตั้งคำถามและการใช้คำถาม โดยเริ่มจากการฝึกการใช้คำถามง่ายๆ ก่อน คือคำถามที่ถามว่า ใช่หรือไม่ใช่ จากเกม 20 คำถาม ทายสิ่งของที่ซ่อนอยู่ในกล่องที่ครูเตรียมมา จากการเล่นเกมหาาย 20 คำถาม พบว่านักเรียนบางคนยังถามไม่ถูกต้อง มักจะพูดออกมาเป็นประโยคบอกเล่าเฉยๆ ก็มี เช่น บอกว่า เป็นสัตว์ที่มีขา เป็นพืชยืนต้น ซึ่งเมื่อมีคนหนึ่งถามผิดๆ เพื่อนๆ ที่เข้าใจจะชี้แนะช่วยเหลือกันเองว่า ไม่ใช่ประโยคคำถาม ควรต่อคำว่า ใช่หรือไม่ใช่ จึงจะเป็นประโยคคำถาม ครูเห็นเด็กๆ สนุกกับการถามและการช่วยเหลือกันโดยไม่ได้ตั้งใจก็ตาม

วิธีเรียนที่ดีอีกแนวทางหนึ่ง ที่ทำให้เพื่อนช่วยเพื่อนได้ เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันขึ้นมาในการเรียนรู้ หลังจากนั้นข้าพเจ้าจึงเริ่มให้เด็กฝึกตั้งคำถามที่ยากขึ้น โดยให้เด็กคิดคำถามที่อยากรู้เกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าให้มากที่สุดเป็นรายบุคคลก่อน โดยเขียนข้อคำถามลงในเศษกระดาษแผ่นเล็กๆ ที่ครูแจกให้แผ่นละ 1 คำถาม เสร็จแล้วให้แต่ละกลุ่มจัดจำแนกคำถามของแต่ละคน สรุปลงเป็นของกลุ่ม แล้วใช้คำถามนี้ถามครูเพื่อค้นหาคำตอบที่อยากรู้ หลังจากนั้น ครูจึงนำคำถามที่นักเรียนตั้งไว้มาถามนักเรียนบ้าง เช่น ซื่ออะไร? บ้านอยู่ที่ไหน? เป็นลูกใคร? มีพี่น้องกี่คน? ชอบสีอะไร? ชอบกินอะไร? ฯลฯ เมื่อนักเรียนตอบแล้ว ครูจึงถามต่อว่า คำตอบที่ได้ เป็นคำตอบสั้นๆ ใช่หรือไม่? และชี้แจงให้นักเรียนเห็นว่าคำถามเหล่านี้ เป็นคำถามปลายปิด เพราะตอบแบบสั้นๆ จากนั้นครู

จึงนำเอาคำถามอีกกลุ่มหนึ่ง เขียนขึ้นบนกระดาน เช่น

๕ **ทำไม** จึงมาเป็นครู ?

๕ **ก่อนมาเป็นครู เคยคิดว่าอยากทำงานอะไรบ้าง? เพราะเหตุใด?**

๕ **ทำอย่างไรบ้าง** ถึงจะได้เป็นครู?

โดยครูพยายามเน้นคำถาม ทำไม อะไรบ้าง เพราะเหตุใด ทำอย่างไร ซึ่งเป็นคำถามที่สามารถตอบได้หลายแบบ และเป็นคำถามที่สามารถได้คำตอบที่แสดงความคิดเห็นที่หลากหลายกว่าคำถามชุดแรก เราเรียกคำถามแบบนี้ว่า “คำถามปลายเปิด” นอกจากนี้ยังสามารถถามต่อไปได้เรื่อยๆ อีกด้วย เหมือนกับว่านักเรียนเป็นนักสืบค้นหาข้อมูลที่ต้องการ

ก่อนเลิกเรียน ครูมอบหมายให้นักเรียนปฏิบัติดังนี้ “วันนี้เมื่อเลิกเรียน ระหว่างเดินทางกลับบ้าน ให้สังเกตดูสองข้างทาง แล้วลองคิดตั้งคำถามดูว่า จะตั้งคำถามอะไรได้บ้าง เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของหมู่บ้านในสิ่งที่นักเรียนอยากรู้ เพื่อวันต่อไปจะได้นำมาตั้งคำถามสำหรับไปศึกษาชุมชน

4. **การตั้งคำถามและวางแผนก่อนออกชุมชน**

ภาคบ่ายของวันใหม่ทันทีที่นักเรียนเข้าห้องเรียน ครูรีบยิงคำถามนักเรียนว่า ระหว่างเดินทางกลับบ้านเมื่อวานนี้ นักเรียนคิดถามอะไรไว้บ้างเกี่ยวกับเรื่องหมู่บ้านของเรา ตามที่นักเรียนอยากรู้ โดยให้แนวทางว่า “ทำอย่างไร เราจึงจะรู้จักหมู่บ้านของเรา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน” และให้แต่ละกลุ่มเขียนคำถามลงในกระดาษโปสเตอร์

นักเรียนทำงานตามกระบวนการกลุ่ม ช่วยกันระดมความคิดอภิปราย และสรุปข้อคำถามเขียนลงในกระดาษ ขณะเด็กทำงาน ครูจะ

ดูแลการทำงานของนักเรียนโดยตลอดเวลา โดยเฉพาะกลุ่มที่มีปัญหา ด้านการร่วมกันในการทำงาน ครูจะกระตุ้นให้นักเรียนร่วมมือกันจนงาน สำเร็จ แล้วนำเสนอ อภิปรายถึงความยาก-ง่ายของการใช้คำถามว่า เหมาะสมหรือไม่ ชาวบ้านสามารถเข้าใจคำถามชัดเจนหรือไม่ แล้วช่วย กันปรับปรุง แก้ไข วิเคราะห์คำถาม จนได้คำถามที่เหมาะสมทั้งทางด้าน ภาษาเนื้อหา และจัดหมวดหมู่คำถามเป็นด้านๆ เพื่อง่ายต่อการถาม และได้ข้อมูลสืบเนื่อง ซึ่งข้อมูลที่ได้มานั้น ไม่จำเป็นต้องใช้วิธีการ สัมภาษณ์เพียงอย่างเดียว แต่อาจจะใช้การสังเกต การสำรวจก็ได้ โดยสามารถแสวงหาความรู้ได้หลากหลายรูปแบบวิธีการ และให้นักเรียน วางแผนดังต่อไปนี้

1. ตนกำลังจะศึกษาเรื่องอะไร ?
2. มีจุดประสงค์ในการเรียนรู้ครั้งนี้คืออะไร ?
3. ตนจะไปเอาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ได้จากที่ไหน ?
4. ตนจะเอามาด้วยวิธีใดจึงจะเหมาะสมที่สุด ?
5. ขณะที่ศึกษาเรียนรู้ ควรปฏิบัติตนอย่างไร
6. จะใช้อุปกรณ์อะไรบ้าง ในการศึกษาครั้งนี้

โดยให้นักเรียนออกแบบการวางแผนออกเก็บข้อมูลเอง

ครู ยกตัวอย่างการวางแผนให้นักเรียนได้เห็น มีแนวทางดังนี้

เรื่องที่ศึกษา	จุดประสงค์ในการศึกษาเรื่องนี้คือ	คำถามนำเพื่อค้นหาคำตอบ	แหล่งข้อมูล	วิธีการเรียนรู้	สื่อ / อุปกรณ์
1.					
2.					
3.					

เมื่อนักเรียนวางแผนเสร็จแล้ว ก็มีความกระตือรือร้นที่จะออกไปศึกษาสำรวจชุมชน ครูจึงให้ชั่วโมงเรียนในการเตรียมตัวก่อนออกชุมชนในเรื่องต่างๆ ได้แก่

- ☛ ให้นักเรียนร่วมกันกำหนดบุคคลเป้าหมายที่จะไปสัมภาษณ์ โดยดูจากคำถาม ว่าควรจะไปถามใคร พร้อมช่วยกันเขียนจดหมาย นัดหมายผู้ให้ข้อมูล
- ☛ นักเรียนแบ่งหน้าที่กันว่า ใครควรมีบทบาททำอะไรบ้าง เช่น นำจดหมายไปส่งหรือไปนัดหมายใครบ้าง ใครถามข้อไหน ใครเป็นผู้จดบันทึก และสังเกต ฯลฯ
- ☛ ให้นักเรียนกำหนดข้อตกลงในการไปเก็บข้อมูลของกลุ่ม การปฏิบัติตัวระหว่างการเก็บข้อมูล เช่นมารยาทต่างๆ การระวังความปลอดภัยในการเดินทาง

เมื่อวางแผนเสร็จ ครูจะให้ชักซ้อม เล่นบทบาทสมมุติ ทดลอง แนะนำตัวเมื่อไปพบบุคคลเป้าหมาย เช่น การชี้แจงจุดประสงค์การมาครั้งนี้ การใช้คำถาม การใช้คำพูด การกล่าวขอบคุณ เป็นต้น ครูจะย้ำกับนักเรียนว่า การไปศึกษาเก็บข้อมูลในชุมชนนี้ เป็นการเรียนรู้ที่นักเรียนจะต้องรับผิดชอบตนเอง เพราะครูไม่สามารถติดตามดูแลนักเรียนทุกกลุ่มพร้อมกันได้ แต่ครูไว้วางใจว่านักเรียนมีความรับผิดชอบในการทำงาน ดูแลตนเองได้ดี ไม่สร้างความเดือดร้อนรำคาญให้กับชาวบ้าน ตามข้อตกลงที่ระบุไว้ทุกกลุ่ม และนักเรียนทุกคนควรจดบันทึกการทำงานหรือข้อมูลที่ได้รับให้มากที่สุด

ตอนเย็น...ครูก็จะพยายามหาโอกาสแวะเวียนไปหาผู้นำ กรรมการเจ้าอาวาส และชาวบ้านที่นักเรียนกำหนดนัดหมาย เพื่อพูดคุยอีกครั้งหนึ่งถึงการเรียนการสอนที่จะมีนักเรียนมาสัมภาษณ์ ขอให้ชาวบ้านช่วยตอบคำถามตามความเป็นจริง

5. โลกนอกห้องเรียนไปสู่วัฒนชาติ : การศึกษาชุมชน

ครู ให้นักเรียนทบทวนข้อตกลงของกลุ่มทบทวนคำถาม การแนะนำตัว การชี้แจงจุดประสงค์ และการกล่าวขอบคุณผู้ที่เราจะไปสัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหาข้อตกลงของกลุ่มใหญ่ว่า จะไปสัมภาษณ์อย่างไรดี เพราะเป็นครั้งแรก ถ้าต่างกลุ่มต่างไป ครูก็ไม่สามารถช่วยดูแลได้ทุกกลุ่ม วันนี้ นักเรียนคิดว่าจะไปกันอย่างไรจึงจะเหมาะสมที่สุด นักเรียนต่างวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นกัน สุดท้ายก็ได้ข้อตกลงว่า ไปพร้อมกัน

ทั้งหมดทั้งห้อง โดยให้กลุ่มหนึ่งสัมภาษณ์ผู้ที่กลุ่มเลือกไว้ และให้กลุ่มที่เหลือเป็นผู้คอยสังเกต และสามารถช่วยถามได้หลังจากกลุ่มที่ถามถามเสร็จแล้ว หรือเมื่อมีข้อสงสัยเกิดขึ้นทันที โดยจะเปลี่ยนกันถามทีละกลุ่มจนหมด และครั้งต่อไปก็คอยแยกกลุ่มไปถาม เมื่อตกลงกันได้แล้วก็เริ่มออกเก็บข้อมูล

นักเรียน ป.6. เดินออกจากโรงเรียนเป็นทิวแถว นักเรียนห้องเรียนใกล้ๆ ส่งยิ้มให้กำลังใจ ครูติดตามการเก็บข้อมูลของนักเรียนโดยรวมๆ ในเรื่องการใช้คำถามการช่วยเหลือกันในกลุ่มและต่างกลุ่ม พร้อมให้คำแนะนำช่วยเหลือตามสมควรในลักษณะที่จะให้นักเรียนดำเนินการต่อเนื่องไปเองด้วยความมั่นใจ และคอยตอบคำถามชาวบ้านหลายคนที่ยกถามว่า “พานักเรียนมาทำอะไร”

ผู้เฒ่าผู้แก่หลายคนเล่าเรื่องราวประวัติความเป็นมา สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของหมู่บ้านสันมะเค็ดอย่างออกรสชาติมีชีวิตชีวา บางคนเล่าถึงความเชื่อผูกโยงไปถึงวัฒนธรรมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติ อ้างอิงถึงสถานที่ที่ปรากฏในหมู่บ้าน จากสภาพอดีตสู่สภาพปัจจุบัน ซึ่งให้เห็นจุดของการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ด้วยสาเหตุหลากหลายที่เป็นต้นตอทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทุกๆ ด้านของหมู่บ้าน แทบจะไม่น่าเชื่อว่าหมู่บ้านเคยมีป่าที่หนาที่อันอุดมไปด้วยพรรณไม้และสัตว์ป่านานาชนิด แต่เพียงชั่วอายุคนไม่กี่รุ่น ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์และสัตว์ป่าที่ว่า เช่น ไก่ป่า หมูป่า งู ฯลฯ ก็หมดไป เรื่องราวต่างๆ มากมายได้หลั่งไหลออกจากปากผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคยได้เห็นได้สัมผัสกับสิ่งเหล่านั้นมาก่อน ครูสังเกตเห็นแววตาท่านเล่าถึงอดีตของหมู่บ้านด้วยความภาคภูมิใจที่ได้มีโอกาสบอก

เล่าสิ่งเหล่านี้ให้กับลูกหลานได้รับรู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ครูไม่เคยคิดมาก่อน

เมื่อทุกกลุ่มได้ข้อมูลครบตามที่เตรียมคำถามและสิ่งที่ยากรู้เพิ่มเติมแล้ว นักเรียนก็ช่วยกันร่างแผนที่หมู่บ้านตามที่ช่วยกันสังเกตและขอชาวบ้านบางคนช่วยชี้แนะตำแหน่งสถานที่ต่างๆ ที่สำคัญให้เอ้อ!...ทิศไหนเป็นทิศไหนกันแน่ก็มีการถกเถียงแลกเปลี่ยนกันหน่อยละ...ครูสังเกตเห็นนักเรียนทำงานกันด้วยความสุข หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสถึงแม้จะมีการถกเถียงกันบ้าง แต่สุดท้าย...ก็มีเสียงหัวเราะหยอกล้อกันพลอยทำให้ครู มีความสุขไปด้วย นี่แหละการเรียนรู้ที่ครูได้ร่วมเรียนรู้ไปกับเด็กๆ ด้วย โดยที่ตนเองก็ไม่รู้อะไรมาก่อนเลย ทำให้ครูมองเห็นช่องทางการนำชาวบ้าน ผู้รู้ต่างๆ อีกมากมายมาเป็นครูช่วยสอนอีก และเป็นแนวทางหนึ่งที่ข้าพเจ้าคิดว่าดีมาก ๆ

6. แนวทางใหม่ในการเรียนรู้ : การสรุปอภิปราย หลังการเก็บข้อมูล

วันต่อมาเมื่อเข้าห้องเรียน ครูจะถามนักเรียนถึงการไปเก็บข้อมูลในชุมชนวันที่ผ่านมา ก็ได้รับคำตอบสรุปได้ว่า สนุกดี ได้ความรู้จากเรื่อง ที่คิดว่ารู้แต่กลับไม่เคยรู้มาก่อน และบางคนจากการที่ไม่กล้าพูด กล้าถามพอได้รับการแบ่งคำถามมาจากกลุ่มตอนแรกก็ใจสั้นมาก แต่พอได้ถามก็เกิดความมั่นใจในตนเองขึ้น ตอนแรกคิดว่ายาก แต่จริงๆ แล้วไม่ยากเลย เพราะถ้าตั้งใจฟังเพื่อนถามและฟังคำตอบจากชาวบ้านเล่าให้ฟัง ก็ สามารถถามคำถามต่อได้ และยังสามารถถามต่อได้โดยไม่มีคำถามที่เตรียมไว้ได้อีกเลย ทำให้สนุกสนานดี

ครู นำกระดาษโปสเตอร์สีแผ่นใหญ่ติดบนกระดาน พร้อมให้นักเรียนช่วยกันเขียนแผนที่ที่ได้ร่างเมื่อวันวานมาเขียน พร้อมให้นักเรียนตัดกระดาษสีเป็นรูปต่างๆ แทนสถานที่สำคัญๆ ติดลงไป โดยครูได้ทำความเข้าใจกับนักเรียนถึงเรื่องทิศทางและมาตราส่วน ในวิชาคณิตศาสตร์เข้ามาช่วยให้นักเรียนเข้าใจ จนได้แผนที่หมู่บ้านค่อนข้างที่จะสมบูรณ์ เพื่อประกอบการเรียนการสอนต่อไป จากนั้นให้นักเรียนแต่ละกลุ่มได้นำข้อมูลที่ได้เรียนจากเมื่อวานมาอภิปราย สรุปเป็นของกลุ่มและนำเสนอหน้าชั้นเรียน เพื่อดูภาพรวมของทั้งห้องเรียนด้วย พร้อมทั้งสรุปปัญหา ข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในการไปสัมภาษณ์ การทำงานกลุ่ม และการหาแนวทางแก้ไขต่อไป

จากการสังเกตการทำงาน พบว่านักเรียนหลายคนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น เช่น นักเรียนซึ่งไม่เคยยอมรับกันมาก่อน เริ่มยอมรับในความคิดเห็นของเพื่อนเกิดขึ้น คนที่ไม่กล้าพูดก็เริ่มฝึกพูดได้ดีขึ้น เริ่มเปิดตัวเอง ส่วนนักเรียนที่ยังสนใจน้อย เพื่อนๆ ก็ะตักเตือนกันเอง

ครู ได้มอบหมายงานให้นักเรียนเขียนเรียงความเรื่อง “ความประทับใจของครู จากการไปศึกษานอกห้องเรียน” และได้นำมาติดที่ป้ายนิเทศของห้องเรียน เป็นผลงานที่น่าตื่นเต้นและน่าสนใจเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ครูสังเกตพบว่านักเรียนตอนแรกๆ มักจะมายืนดูและอ่านผลงานของตนเองก่อนอยู่หลายรอบ แล้วค่อยๆ ไปให้ความสนใจกับผลงานของเพื่อนคนอื่น ครูคิดว่าเป็นแรงเสริมอีกทางหนึ่งที่สามารถทำให้นักเรียนพัฒนาตนเองได้ โดยการชื่นชมผลงานของตนเองที่ตนสามารถทำได้ และค่อยๆ นำไปเปรียบเทียบกับผู้อื่น เพื่อพัฒนาตนเองต่อไป

ครูได้จัดให้นักเรียนได้เรียนรู้ เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีกหลายครั้งด้วย กระบวนการนี้ ในเรื่องที่นักเรียนสนใจ และอยู่ในเนื้อหาหลักสูตร จนเป็นที่คุ้นเคยของชาวบ้านมากขึ้น บางวันก็พานักเรียนไปเรียนรู้ในป่าใกล้ๆ หมู่บ้าน ไปเรียนรู้ถึงสภาพน้ำ สภาพภูมิประเทศต่างๆ โดยเชิญชาวบ้านที่มีความรู้ในเรื่องนั้นไปเป็นวิทยากรให้ความรู้กับนักเรียนด้วย แต่ถ้าวินโดที่ไม่ได้พานักเรียนไปสำรวจ สัมภาษณ์เก็บข้อมูลนอกโรงเรียน ก็จะเชิญผู้รู้มาให้ความรู้แก่นักเรียนในโรงเรียน เช่น เชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้เขตจังหวัดมาให้ความรู้ด้านป่าไม้ การเพาะกล้าไม้ เชิญผู้ใหญ่บ้านมาให้ความรู้ในเรื่องระบบการปกครองหมู่บ้าน นิมนต์เจ้าอาวาสมาเทศน์เกี่ยวกับเรื่องศาสนาประเพณีวัฒนธรรม ฯลฯ

ในช่วงปลายเทอมแรก ครูก็ให้นักเรียนวิเคราะห์ สรุปข้อมูล ที่ได้เรียนรู้ทั้งหมดจากหมู่บ้านจนทำให้มองเห็นภาพอดีตและปัจจุบัน ที่มีความแตกต่างกันหลายๆ ด้าน และมองเห็นช่วงของการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงมีทั้งทางบวกและทางลบ ทางบวกชุมชนต้องการแน่ แต่ทางลบนั้นคือปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่นั่นเอง

ซึ่งความรู้ที่นักเรียนได้เรียนรู้มานั้น บางส่วนก็ตรงกับเนื้อหาในหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และบางส่วนก็ตรงกับเนื้อหาในหลักสูตรกลุ่มประสบการณ์อื่นๆ ทำให้ครูมองเห็นความสัมพันธ์ของเนื้อหาและวิธีการต่างๆ ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด สามารถนำมาจัดการเรียนการสอนที่เป็นเรื่องเดียวกันหรือหน่วยการเรียนรู้เดียวกันได้ ที่ปัจจุบันเรียกว่า “การบูรณาการ” นั่นเอง

ก่อนปิดภาคเรียนที่หนึ่ง นักเรียนได้รวบรวมข้อมูลหมู่บ้านที่ได้ศึกษากันมาทั้งหมด โดยเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น นำเสนอให้ชาวบ้านได้รับรู้ที่อาคารเอนกประสงค์ของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อขอคำปรึกษาว่าข้อมูลที่ได้รับรู้มาทั้งหมดถูกต้องหรือคลาดเคลื่อนในส่วนใด ชาวบ้านจะช่วยแสดงความคิดเห็นและเพิ่มเติมตรงส่วนใดอีก และที่สำคัญคือให้ชาวบ้านมีส่วนช่วยเลือกประเด็นปัญหาเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เป็นประโยชน์กับชาวบ้านด้วยที่นักเรียนจะใช้ศึกษาในภาคเรียนที่สองอย่างละเอียดลึกซึ้งต่อไป และสุดท้ายชาวบ้านก็ร่วมมือกันเลือกปัญหา “ป่าไม้ถูกทำลาย” ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลต่อปัญหาอื่นๆ มากมาย

นักเรียน ทำงานกลุ่มครั้งสุดท้ายของภาคเรียนที่หนึ่ง โดยแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ตนได้เรียนรู้มาจากหมู่บ้าน และรูปแบบการเรียนการสอนวิชากลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ประเมินผลการเรียนรู้ด้านต่างๆ ของตนเอง ครูก็นำผลการประเมินของนักเรียนมาพิจารณากับสมุดบันทึกจากการสังเกตนักเรียนแต่ละคน ตั้งแต่วันเปิดเรียนจนถึงวันสุดท้ายของภาคเรียนที่หนึ่ง ที่แสดงถึงพัฒนาการด้านพฤติกรรม และทักษะหลายอย่างของนักเรียน เพื่อประกอบการประเมินผลการเรียนของนักเรียนควบคู่กับคะแนนจากผลงานและการสอบปลายภาคเรียน เพื่อจะได้หาแนวทางในการวางแผนการเรียนการสอนในภาคเรียนต่อไป

7. ก้าวต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง : การศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลเชิงลึกและการแปลความหมายข้อมูล

สัปดาห์แรกของภาคเรียนที่สอง ครูให้นักเรียนชั้น ป. 6 ร่วมกัน ทบทวนประสบการณ์เดิมการเรียนรู้วิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ในภาคเรียนที่หนึ่ง และปัญหาที่ชุมชนช่วยกันเลือก เพื่อที่จะใช้ศึกษาเชิง ลึกว่า ชุมชนและนักเรียนยังคงจะใช้ประเด็นปัญหา “ป่าถูกทำลาย” เพื่อเจาะลึกอีกหรือไม่ ปรากฏว่าชุมชนและนักเรียนทุกคนก็ตกลงกันว่า ปีแรกเราควรใช้ปัญหาใหญ่ๆ ศึกษาก่อนเพื่อหาข้อมูลที่จะได้ครอบคลุม ของปัญหาอื่นๆ ที่เกี่ยวกับป่า และในครั้งต่อไปก็ค่อยศึกษาปัญหาเหล่านั้นจะได้ง่ายขึ้น

ครู ให้นักเรียนตั้งคำถามสำหรับที่จะไปศึกษาข้อมูลเชิงลึก ในเรื่อง ที่เกี่ยวกับประเด็นป่าไม้ถูกทำลายเท่าที่จะสามารถทำได้ ทั้งสภาพของ ปัญหาในทัศนะของชาวบ้าน เพื่อค้นหาสภาพที่แท้จริงของป่าไม้ใน ปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตว่าการเปลี่ยนแปลงด้วยสาเหตุใดบ้าง มีปัจจัยอะไรที่ส่งเสริมทำให้ป่าไม้ถูกทำลายลงและผลกระทบที่เกิดจาก ป่าถูกทำลายส่งผลต่อสิ่งใดบ้าง อย่างไร เช่น มีอิทธิพลต่อการดำเนิน ชีวิตของคนในชุมชนหรือไม่ ลักษณะใด หรือต่อสภาพสิ่งแวดล้อมทาง กายภาพอย่างไร และคิดว่าจะใช้คำถามในลักษณะใดที่ไม่ไปกระทบกับผู้ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ไม้จากป่า และไม่ให้เป็นภัยมาถึงตัวเองให้มากที่สุด

ในภาคเรียนนี้ กระบวนการเตรียมคำถาม การนัดหมายชุมชน และการวางแผนการเก็บข้อมูลในชุมชนเป็นไปอย่างรวดเร็ว เพราะ นักเรียนเคยมีประสบการณ์มาแล้วในภาคเรียนที่หนึ่ง ซึ่งนักเรียนตกลง

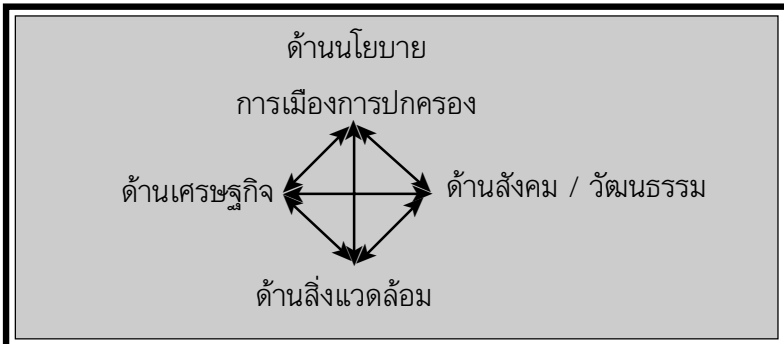
กันว่า เราจะแบ่งการศึกษาในภาคเรียนนี้ออกเป็น 2 ส่วน คือ

- ๕ ไปศึกษาสภาพจริงของป่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
- ๕ ออกสัมภาษณ์ชาวบ้าน ผู้รู้เรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงของป่า และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ที่ป่าเปลี่ยนแปลงทั้งทางตรงและทางอ้อม

นักเรียนออกเก็บข้อมูลครั้งแล้วครั้งเล่า ไม่ว่าจะจากการไปศึกษาสภาพจริงและการออกไปสัมภาษณ์ชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีรายละเอียดมากพอ ที่จะนำมาวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อคนในชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นใน 4 ประเด็นหลักคือ

- ๕ ด้านนโยบาย ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ
- ๕ ด้านสังคม วัฒนธรรม การศึกษา ศาสนา
- ๕ ด้านเศรษฐกิจ การทำมาหากิน
- ๕ ด้านสิ่งแวดล้อม กายภาพ ชีวภาพ

ซึ่งครูได้แนะนำการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของข้อมูล 4 ด้าน เป็นแผนภูมิคล้ายรูปว่าว หรือที่เรียกว่า “โมเดลว่าว” (Kite Model) ดังนี้

โดยเริ่มจากให้เด็กพิจารณาว่า สาเหตุปัญหาป่าถูกทำลายที่นักเรียนค้นพบจากข้อมูลนั้น เป็นสาเหตุที่เกิดจากด้านใดก่อน และส่งผลที่เกิดขึ้นกระทบต่อด้านใดบ้าง ซึ่งจากข้อมูลที่ได้ศึกษามา พบสาเหตุมากมายที่ทำให้ป่าถูกทำลาย ไม่ว่าจะเป็นในชุมชนเองเป็นผู้ตัดมาใช้มาขายเพื่อดำรงชีพ แล้วยางเพื่อทำไร่หรือที่ทำกิน เผาป่าล่าสัตว์ และสาเหตุหลักที่ป่าบ้านสันมะเค็ดถูกทำลายลงอย่างมหาดาลในปี 2522 คือ การจัดสรรที่ทำกินให้กับชาวบ้านโดยรัฐบาลได้ใช้รถแทรกเตอร์ไถล้มป่าผืนใหญ่ที่มีพื้นที่ประมาณถึง 4,000 ไร่ ให้กับชาวบ้าน (ซึ่งเป็นสาเหตุด้านนโยบาย) ส่งผลทำให้ต้นไม้ สัตว์ป่าหลายชนิดต้องตาย (กระทบต่อด้านกายภาพ) เมื่อป่าถูกทำลายมากขึ้น อาหารจากป่าที่ชาวบ้านเคยหาได้ลดลง อาหารไม่พอกิน ชาวบ้านต้องใช้เงินซื้ออาหารมา (กระทบต่อด้านเศรษฐกิจ) และอีกอย่างเมื่อรัฐบาลจัดสรรให้แค่ที่ทำกิน ไม่ได้ให้ความรู้และช่วยเหลือในเรื่องทุน ชาวบ้านมีแต่แรงกาย ไม่มีเครื่องทุ่นแรง จึงไม่สามารถทำงานในพื้นที่นี้ได้เลยต้องออกไปหางานทำนอกหมู่บ้าน เกิดปัญหาไม่มีคนเลี้ยงดูลูก (ผลกระทบต่อด้านสังคม) เป็นต้น

นักเรียน วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาป่าถูกทำลายและผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นข้างต้นมากมาย และได้เรียงลำดับความสำคัญไว้พร้อมช่วยกันแสดงความคิดเห็นจากข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ สะท้อนออกมาจากความรู้สึกของนักเรียนที่ได้เข้าไปพบเห็นจริงๆ ดังตัวอย่างข้อเขียนของนักเรียนชาย ชั้น ป.6. เขียนไว้ว่า

การตัดไม้ไปใช้โดยไม่คิด ในตอถุดตของผมตรมหนักหนา
เห็นตอไม้คราไ้ร้างอูรา ทำไมหนาคนเราไม่เข้าใจ
มาตัดไม้ใหญ่เล็กเด็ดชีพป่า ไม่รักษาป่าไว้จนใกล้สูญ
พวกกระผมชมป่าพาทูร ป่าสิ้นสูญเพราะมีคนจนปัญญา

และสะท้อนความรู้สึกของนักเรียนหญิงในชั้นเดียวกัน เขียน
บทกลอนไว้ว่า

เห็นไฟป่าคราไ้ใจสลด พนาหมดสัตว์สูญสิ้นทั้งถิ่นอยู่
เหลือแต่ซากตอไม้ให้ใครดู ใจของหนูอยากร้องขอต่อคนทำ

จากการเขียนความเรียงเรื่อง “ผลกระทบจากการทำลายป่าไม้”
ของนักเรียนหญิงอีกคนหนึ่ง ในชั้น ป.6. เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า

“มนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ คือ มนุษย์เป็น
ผู้สร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นและเป็นผู้ทำลายได้ มนุษย์ทำลายเพียงครู่เดียวก็โค่น
ต้นไม้ได้มากมาย แต่การปลูกกว่าจะโตได้ก็หลายสิบปี”

และอีกมากมายที่เด็กๆ นักเรียน ได้วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา
ป่าถูกทำลาย และได้สะท้อนความรู้สึกต่อสิ่งแวดล้อมที่เขากำลังสัมผัส
อยู่ เราจะเห็นได้ว่านักเรียนมีความห่วงใยในสิ่งแวดล้อมในชุมชนขึ้นแล้ว
ครูได้อ่านบทเขียนของเด็กๆ มากมาย ถึงแม้บทกลอนจะถูกบ้างผิดบ้าง
แต่ก็สำคัญเท่าความคิดที่ได้แสดงออกมา คิดไม่ถึงว่าเด็กๆ เมื่อเขาได้

ล้มผัสของจริงที่ปรากฏ เขาจะมีความคิดที่ลึกซึ้งถึงเพียงนี้ ทำให้ครูเกิดความมั่นใจยิ่งขึ้นว่า ตนเองคงจะไม่เดินหลงทางอีกต่อไปแล้วในขณะนี้ และนี่คงเป็นสิ่งที่เขาเรียกว่า การเรียนรู้ที่มีคุณค่ามีความหมายต่อผู้เรียน และท้องถิ่นที่อยู่อาศัยจริง ทำให้ครูกคิดต่อไปอีกว่าการเรียนรู้คงจะไม่จบลงเพียงแค่นี้ ข้อมูลที่ได้ทำให้เด็กเปลี่ยนแปลงความรู้สึกได้ถึงเพียงนี้ แล้วผู้ใหญ่และผู้ที่เกี่ยวข้องหละ น่าจะได้รับความรู้อ่าง ครูจึงให้นักเรียนร่วมกันจัดกิจกรรมผลงานต่างๆ ที่ได้เรียนรู้มาทั้งหมดเพื่อเตรียมนำเสนอต่อที่ประชุมชาวบ้าน ให้ชาวบ้านได้รับรู้สถานการณ์ที่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะป่าที่เหลืออยู่ เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขต่อไป

8. ร่วมมือ ประสานใจ ไปสู่นาคต : การนำเสนอข้อมูล แสวงหาทางเลือก และดำเนินกิจกรรมการแก้ปัญหาร่วมกัน

ครูและนักเรียนชั้น ป.6. ตระหนักดีว่า แนวทางการแก้ไขปัญหา “ป่าไม้ถูกทำลาย” ที่นักเรียนช่วยกันคิดนั้นไม่อาจจะแก้ไขปัญหาได้ทั้งหมด เพราะเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้าน การแก้ไขปัญหาก็ควรได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านด้วยที่เห็นว่าเหมาะสม

โรงเรียนบ้านสันมะเค็ดล้นซี้เหล็กหัวฝายพัฒนา นำโดยอาจารย์ใหญ่ ครูที่เกี่ยวข้องในโครงการ และครูทั้งหมด รวมทั้งนักเรียน จึงได้ร่วมกันจัดกิจกรรมนำเสนอข้อมูลที่ได้ศึกษามาทั้งหมดตลอดปี เกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ของหมู่บ้าน ตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน สภาพ

ทั่วไปทั้ง 4 ด้าน ทั้งภาพในอดีตและปัจจุบัน และที่สำคัญคือปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านสันมะเค็ดที่มีผลต่อวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน นั่นก็คือ “ปัญหาป่าไม้ถูกทำลาย” ทั้งครูและนักเรียนแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบทำงานในหน้าที่ที่ตนสนใจ ความถนัด และตามความสามารถ เช่น

- ☺ การดำเนินการติดต่อ ประสานงานชาวบ้าน
 - ☺ การจัดเตรียมสถานที่
 - ☺ การจัดป้ายแสดงผลงาน
 - ☺ การเตรียมข้อมูลและสื่อที่จะนำเสนอให้เข้าใจง่าย ชัดเจน
 - ☺ การจัดทำเอกสารแผ่นพับที่จะแจกให้ชาวบ้าน
 - ☺ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมรับฟัง และเสนอข้อคิดเห็น ให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องป่าให้กับชาวบ้าน เช่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอ เจ้าหน้าที่ป่าไม้เขตจังหวัด
- การเตรียมการดูจะวุ่นวาย เพราะว่าเป็นครั้งแรก ทุกคนตื่นเต้นมาก

โดยเฉพาะตัวครูเองเกิดความวิตกกังวลต่างๆ นานา กลัวจะนำเสนอได้ไม่ดี กลัวจะไปกระทบกระทั่งกับผู้มีอิทธิพล ฯลฯ แต่สุดท้ายการเตรียมการก็ราบรื่นไปด้วยดีโดยมีศึกษานิเทศก์อำเภอช่วยให้คำแนะนำปรึกษาอย่างใกล้ชิด เด็กๆ ก็ฝึกซักซ้อมการพูด การนำเสนอหลังเลิกเรียนทุกวัน

พอถึงวันที่ต้องนำเสนอข้อมูล ทุกคนต่างทำหน้าที่ของตนอย่างแข็งขัน นักเรียนได้นำเสนอข้อมูลโดยใช้ภาพวาดชุมชนในอดีตและชุมชนในปัจจุบันประกอบคำบรรยายให้เห็นเป็นรูปธรรมไปด้วย และใช้โมเดลว่าวิเคราะห์ ให้เห็นความสัมพันธ์ของปัญหา สาเหตุ และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่ป่าไม้ถูกทำลายเห็นภาพชัดเจนมาก ครูสังเกต

เห็นผู้เฒ่าผู้แก่บางคนนั่งร้องไห้ไปด้วย และบอกว่าที่เด็กๆ พุดมานั้นเป็นเรื่องจริง ตนเองคิดไม่ถึงว่าเด็กนักเรียนตัวเล็กๆ เพียงแค่นี้จะมองสภาพและปัญหาหมู่บ้านได้ทะลุและชัดเจน

เมื่อนักเรียนนำเสนอข้อมูลเสร็จแล้ว ก็มีการเปิดอภิปรายแสดงความคิดเห็นของชาวบ้าน โดยได้แบ่งชาวบ้านออกเป็นกลุ่มกลุ่มละไม่เกิน 10 คน และให้อภิปรายตามประเด็นต่อไปนี้

1. ท่านได้รู้อะไรบ้างจากที่เด็กนำเสนอ
2. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรบ้างต่อปัญหาที่ได้รับรู้จากเด็กนำเสนอ
3. ที่ผ่านมา...หมู่บ้านมีการจัดการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นหรือไม่ ถ้ามีแก้ไขในลักษณะวิธีใด ผลเป็นอย่างไร
4. ท่านคิดว่าแนวทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ต่อไปควรทำอย่างไร จึงจะแก้ไขได้ดีที่สุด และใครควรเป็นผู้รับผิดชอบ

ชาวบ้าน ได้แบ่งกลุ่มร่วมกันอภิปรายตามประเด็นที่ให้ และแต่ละคนได้แสดงแนวคิดกันอย่างออกรสชาติ ซึ่งในแต่ละกลุ่มก็จะมีนักเรียนแทรกอยู่ด้วย เพื่อติดตามการอภิปรายและจดบันทึกข้อเสนอของชาวบ้าน เมื่อแต่ละกลุ่มได้อภิปรายเสร็จก็ได้นำเสนอแนวคิดต่อที่ประชุมใหญ่ และร่วมกันพิจารณาทางเลือกที่จะร่วมกันแก้ไข ศึกษาวิเคราะห์ถ้าหากจะช่วยเหลือพวกเราอยู่ตลอดเวลาและพยายามเน้นต่อที่ประชุมว่า “การทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ควรจะคิดบนพื้นฐานที่ชาวบ้านทุกคนเห็นพ้องต้องกัน ร่วมมือกัน และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องสูงสุดต่อคนในหมู่บ้าน โดยการพึ่งตนเองให้มากที่สุด โดยอย่าคิดเรื่องใหญ่หรือเรื่อง

ที่ไม่สามารถทำได้” ส่วนเจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้ข้อคิดเห็น เกร็ดความรู้ ความคิด ระเบียบกฎหมายเกี่ยวกับป่าบางเรื่อง และแจ้งว่าทางราชการพร้อมที่จะสนับสนุนการทำกิจกรรมของชาวบ้านอย่างเต็มที่

ในที่ประชุมได้ลงมติเห็นสมควรที่จะต้องร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาป่าถูกทำลาย และเลือกทำกิจกรรมที่คิดว่าตนเองสามารถทำได้ โดยได้ก่อตั้งองค์กรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าชุมชนบ้านสันมะเค็ดขึ้น และได้วางแผนการทำกิจกรรม อันได้แก่

- ☛ กิจกรรมสำรวจเขตป่าชุมชน
- ☛ กิจกรรมการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องป่าที่ถูกต้องให้กับชาวบ้าน
- ☛ กิจกรรมการรณรงค์ลดการตัดไม้ จุดไฟเผาป่าในการล่าสัตว์
- ☛ การทำเขตแนวกันไฟในฤดูแล้ง
- ☛ กิจกรรมการเพาะกล้าไม้ การปลูกต้นไม้ตามหัวไร่ปลายนาเพื่อไว้ใช้สอยทดแทนไม้จากป่า

ซึ่งได้ทำปฏิทินการปฏิบัติงานไว้คร่าวๆ ก่อน แล้วค่อยมาวางแผนกันอีกทีว่าจะทำอย่างไรกันต่อไปในแต่ละกิจกรรม

ต่อมา ครูได้มอบหมายให้นักเรียนได้ศึกษาการดำเนินกิจกรรมของชาวบ้านเวลามีการประชุมกลุ่มคณะกรรมการที่ตั้งไว้ ครูจึงขออนุญาตให้เด็กนักเรียนเข้าร่วมเสวนาด้วย และให้นักเรียนคิดว่าจะสามารถมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอะไรได้บ้างโดยนำทางเลือกที่คิดไว้มาทบทวนอีกครั้งว่า มีอะไรบ้างที่สอดคล้องกับกิจกรรมของชาวบ้าน เช่น การทำป้ายรณรงค์เชิญชวนในการดูแลรักษาป่า การทำแผ่นพับเผยแพร่ความรู้

แก่ชาวบ้าน การพูดเสียงตามสายเพื่อให้ผู้ฟังตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น
เป็นต้น

ส่วนคณะครูในโรงเรียนก็ได้ช่วยกันประสานงานกับเจ้าหน้าที่
ป่าไม้ ในการจัดอบรมให้ความรู้เรื่องป่าไม้และการดับไฟป่าให้แก่ชาวบ้าน
และช่วยประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เห็นว่าสมควรเพื่อขอความ
อนุเคราะห์ และก็ได้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากทุกฝ่าย รวมทั้ง
เจ้าอาวาส ก็เป็นวิทยากรเข้าร่วมการอบรม โดยเน้นเรื่องคุณธรรม ศีล
ธรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการใช้และการจัดการทรัพยากรร่วมกัน

การเริ่มต้นทำกิจกรรมร่วมกันนี้ ทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกัน
ระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานต่างๆ ขึ้น โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ชาว
บ้านถือว่าเป็นศัตรูกันมาโดยตลอดในเรื่องการจับกุมเมื่อลักลอบตัดไม้
กลับมาเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ทำให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้ความสนใจและคิดหา
แนวทางที่จะดำเนินกิจกรรมอื่นๆ ในหมู่บ้านต่อไป

ส่วนนักเรียน ครูและเพื่อนครูต่างก็ช่วยกันระมัดระวังการใช้
เวลาทำกิจกรรมการเรียนของนักเรียนให้มีความเหมาะสม และไม่ลืม
ที่จะสรุปเชื่อมโยงให้นักเรียนได้รับความรู้ตามจุดประสงค์ของหลักสูตร
นอกจากนั้น นักเรียนยังมีความสามารถในการค้นหาความรู้ด้วยตนเอง
คุ้นเคยในการสรุปการทำกิจกรรมกลุ่ม และการแสวงหาแนวทางในการ
แก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดี นับว่าเป็นมิติใหม่ของการศึกษา ทำให้ครูได้
เรียนรู้ถึงวิธีการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นไปด้วย ที่สามารถช่วยทำให้
กิจกรรมการเรียนการสอนของเราลุล่วงด้วยดี มิใช่มีเพียงแต่หน่วยงาน
ของเราเพียงหน่วยงานเดียว ในการทำงาน หากจะทำในสิ่งที่จะต้องผ่่าน

แห่งความคิดของคนส่วนใหญ่ เป็นการยากที่จะทำอย่างโดดเดี่ยว ควร
จะทำในลักษณะทีมงาน ประสานสอดคล้องกันไปทั้งแนวตั้งและแนวนราบ

สิ้นปลายภาคเรียน ครูได้ให้นักเรียนเขียนสะท้อนประสบการณ์
การเรียนรู้ของตนเอง จากหนึ่งปีที่ผ่านมาว่า ได้เรียนรู้อะไรบ้างที่คิดว่า
เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน สังคม และเมื่อตนเองจบออกไปแล้วคิด
ว่าจะทำอะไรต่อไปกับสิ่งที่ได้เรียนรู้มาทั้งหมดนี้

ครูได้ตั้งใจไว้ว่า แม้นักเรียนรุ่นนี้จะจบไปแล้ว แต่นักเรียนใน
รุ่นต่อไป ก็จะเดินไปตามเส้นทางนี้ด้วยกระบวนการค้นหา เรียนรู้
บูรณาการ นำไปใช้ในชีวิตรจริงโดยเฉพาะกระบวนการเรียนรู้ที่นักเรียน
จะได้ติดตัวไปอย่างไร้คุณค่า

กรณีศึกษากับการปฏิรูปการเรียนรู้

ช่วงการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนการสอนของครูเอง คือ
ในช่วงปี 2536-2539 ที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติจะประกาศ
ใช้นั้น ถ้าจะถามครูว่า **“ปฏิรูปการเรียนรู้คืออะไร”** นั้น ครูยอมรับว่าไม่
ค่อยเข้าใจเท่าไร แต่พอได้มาศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติแล้ว
ยิ่งทำให้ครูเกิดความมั่นใจยิ่งขึ้นในสิ่งที่ตนเองกระทำว่าตนเองเดินทาง
มาถูกแล้ว เมื่อเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาโดย
วิธีกรณีศึกษาของครูกับพระราชบัญญัติการศึกษาพบว่ามีความสอด
คล้องกันในการจัดการเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้จะไรก็ตาม ถ้าจะ
ให้การเรียนรู้ให้เกิดคุณค่าที่มีความหมายนั้น ต้องให้ครบ 3 ประการ

ของวงจรการเรียนรู้ ซึ่งกรณีศึกษาป่าชุมชนนำมาพิจารณาใช้เพื่อเป็น
แนวทางในการจัดกิจกรรมอยู่ตลอดเวลา ดังนี้

การเรียนการสอนแบบครบวงจร เป็นการเรียนการสอนที่
ต้องการให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ โดยไม่เน้นความสำคัญไปที่การ
ท่องจำบทเรียนแต่เพียงอย่างเดียว หากจะเน้นมากขึ้นในเรื่องการเข้าใจ
บทเรียน และการนำความรู้ที่ได้มาจากบทเรียนนั้นๆ ไปใช้ให้เป็น
ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ซึ่งการเรียนการสอนแต่ละเรื่องแต่ละครั้งนั้น

จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่นักเรียนควรจะได้เรียนรู้ครบทั้งสามส่วน การเรียนรู้
นั้น จึงจะมีความหมายต่อผู้เรียนอย่างสูงสุด

การรับความรู้ (Acquisition) เป็นการเรียนสิ่งที่ได้รับมา
ด้วยการบรรยาย สำนวน ลัทธิ ศาสนา ทดลอง ดูสไลด์ หรือวีดีโอ
การอ่านจากหนังสือ การลงมือปฏิบัติแล้วสรุปเป็นความรู้ในเรื่องนั้นๆ
เพื่อการตอบคำถาม

การบูรณาการความรู้ (Integration) เมื่อได้รับความรู้ หรือ
บทเรียนมาแล้ว การจะทำให้การเรียนรู้ที่มีความหมายยิ่งขึ้น จึงต้อง
ทำความเข้าใจกับความรู้ที่ได้มานั้นด้วยวิธีการจำแนก จัดหมวดหมู่ข้อมูล
วิเคราะห์ อภิปรายหาความสัมพันธ์ข้อมูลด้วยความเป็นเหตุเป็นผล นำ
ประสบการณ์เดิมมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่ สรุปเป็นความรู้
ใหม่ๆ ขึ้น

การประยุกต์ใช้ (Application) การเรียนรู้ที่มีความหมาย
ต่อนักเรียน ควรจะเป็นการเรียนรู้ที่นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้มาใช้
ให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตทุกๆ เนื้อหาและกิจกรรมได้ในทุกๆ ด้าน โดย
เริ่มจากการฝึกทดลองปฏิบัติ นำความรู้ไปแก้ปัญหา พัฒนางาน พัฒนา
ความเป็นอยู่อย่างต่อเนื่อง

จากประสบการณ์ดังกล่าว ทำให้ครูได้เรียนรู้และเข้าใจถึงบทบาท
ของความเป็นครูดีขึ้น และสิ่งที่ครูควรคำนึงถึงการสอนอยู่เสมอว่า

1. ตนกำลังสอนอะไร (สอนในสิ่งที่มีความหมายถูกต้องต่อผู้เรียน
หรือไม่)
2. สอนไปทำไม

3. สอนอย่างไร
4. สอนแล้วนักเรียนจะได้รับอะไรบ้างที่เป็นประโยชน์
5. ครูรู้ได้อย่างไรว่านักเรียนได้เกิดการเรียนรู้

ซึ่งการสอนทุกครั้ง ถ้าครูได้คำนึงถึงคำถามเหล่านี้ พอจัดการเรียนการสอนแต่ละครั้งก็จะทำให้มีความหมายและตรงเป้าหมายตามที่ต้องการ ทำให้ง่ายต่อการจัดการเรียนการสอน นั่นก็คือ การสอนให้คิดโยงสู่ชีวิตจริง สอนในสิ่งที่มีความหมายโดยครูจะต้องรู้และเข้าใจความหมายของสิ่งนั้นเป็นพื้นฐาน สอนในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของผู้เรียนและชุมชน สอนแล้วผู้เรียนต้องเกิด

**ความรู้...ความเข้าใจ...ทักษะ...เจตคติ...
และการจัดการที่ดีต่อสิ่งนั้น
เป็นปัจจัยที่สำคัญของการเรียนการสอน**

การที่จะให้นักเรียนเกิดสิ่งเหล่านี้ อย่างมีคุณค่าได้นั้น จำเป็นที่ครูต้องสอนวิธีคิด ให้แก่นักเรียน วิธีการที่ครูนำมาใช้ พอสรุปได้ดังนี้

1. มีปัญหาให้คิด ให้ศึกษา ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงและเกี่ยวข้องกับชีวิตของชุมชนและของตนเอง
2. นักเรียนร่วมกันคิด ร่วมศึกษาถึงสาเหตุของปัญหาและผลที่เกิดจากปัญหา
3. นักเรียนร่วมกันศึกษาหาแนวทางการแก้ไขปัญหา นำแนวทาง

แก้ไขที่คิดได้ มาพิจารณาหาวิธีแก้ไขที่ทุกคนทำได้เพียงวิธีหนึ่งหรือสอง สามวิธีมาร่วม กันแก้ไข

4. ปลอ่ยให้นักเรียนแก้ไขปัญหาตามวิธีการที่ร่วมกันคิดได้ ครูเป็นเพียงที่ปรึกษา
- 5.ให้นำผลที่ได้แล้วมาเสนอในชั้นเรียน หรือในสถานที่ต่างๆ ตามความเหมาะสม
6. ร่วมกันพิจารณาว่าที่ทำไปนั้นถูกต้องมากน้อยเพียงใด โดยการใช้ดุลพินิจกลุ่มพิจารณาถึงความถูกต้อง เพื่อปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อประโยชน์ในคราวต่อไป

สรุปแล้วการสอนแบบนี้ ตรงกับคำกล่าวของอาจารย์ไพบูลย์

จันทยศ ได้เขียนหลักการสอนไว้ว่า การสอนที่ดีนั้นต้องมีหลักในการปฏิบัติในการสอนโดยใช้ ๕ ค ด้วยกันคือ

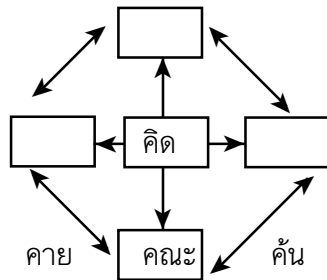
คิด ใช้สมองคิดวิเคราะห์พิจารณา

ค้น แสวงหาความรู้เอง

คว่า เมื่อได้ความรู้เก็บจดบันทึกไว้

กาย นำไปเผยแพร่ขยายผล

คณะ เป็นคณะเป็นกลุ่มร่วมคิดร่วมทำ

คว่า

การสอนที่จะให้ผู้เรียนเกิดจากตระหนักและเกิดจากจิตสำนึกที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนและสิ่งแวดล้อมนั้น จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เอง สัมผัสจริงกับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยวิธีการใดวิธีการหนึ่งด้วยตนเอง

ภารกิจของครูต้นแบบ เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ ของผู้เรียน

จากการพัฒนาตนเองส่งผลต่อตัวนักเรียนได้ในระดับหนึ่งของครู ทำให้ครูได้รับเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ คัดเลือกให้เป็นครูต้นแบบสาขาวิทยาศาสตร์ ในรูปแบบการจัดการเรียน การสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญแห่งการเรียนรู้ โดยวิธีการศึกษาป่าชุมชน และได้รับมอบหมายภารกิจอันสำคัญให้เผยแพร่วิธีการเรียนการสอนใน ลักษณะกัลยาณมิตรนิเทศให้กับเพื่อนครูเครือข่าย รวมทั้งหมด 13 คน เป็นเวลา 4 เดือน เริ่มจากเดือนพฤษภาคม สิงหาคม 2541 นั้นครู ถือว่าเป็นเกียรติอันสูงของครู และเป็นนิมิตหมายอันดีงามของวงการครู ที่จะมีเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนระหว่างครู ด้วยกัน เพราะครูแต่ละคนย่อมมีดีในตน ถ้ามีเวลามาพบปะพูดคุยกันเอา ลิงตี่ๆ เหล่านั้นมาแลกเปลี่ยนกันก็จะทำให้การจัดการเรียนการสอนพัฒนา และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

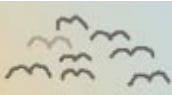
ครูและเพื่อนครูเครือข่ายต่างช่วยกัน ได้ถ่ายทอดแนวทางของ ตนเองสู่กันฟังและพยายามปรับแนวทางต่างๆ ให้เข้ากับตนเองที่สุด และได้นัดพบปะกันเป็นครั้งๆ ไป แล้วออกเยี่ยมเยียนซึ่งกันและกัน ใน

ช่วงเวลา 4 เดือน สิ่งที่ได้รับนั้น มีค่ามหาศาล เพราะที่สำคัญที่สุดคือ การได้ใจซึ่งกันและกัน ได้แนวร่วมที่มีใจรักที่เปิดตัวเองสู่โลกภายนอก แห่งการเรียนรู้ ได้เรียนรู้ถึงการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทำให้ครูไม่โดดเดี่ยว เดียวดายเพียงลำพังอีกต่อไป

กัลยาณมิตรนิเทศ เป็นการสานฝัน ร่วมคิด ร่วมทำ และไม่หยุด ยั้งเพียงแค่ 4 เดือน และ 14 คนในกลุ่มเท่านั้น ต่างคนต่างคิดที่จะ ประสานใจพากันเดินก้าวต่อไป จากกลุ่มเล็กๆ เป็นกลุ่มที่เติบโตขึ้นเรื่อยๆ พวกเราเลยสามารถรวมตัวกันได้ และเปิดโอกาสให้เพื่อนครูที่สนใจจะ เข้าร่วมแนวทางในการพัฒนาตนเอง สามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกได้ เพื่อจะได้ร่วมเรียนรู้ ร่วมแก้ไขปัญหาในการจัดการเรียนการสอนและในการพัฒนาตนเองต่อไป

จากครูต้นแบบ

ขยายสู่เพื่อนครูเครือข่าย อย่างไรหยุดยั้ง

ภารกิจหลังจากที่โครงการครูต้นแบบ ปี 2541 ได้สิ้นสุดลงแล้ว แต่ครูก็ยังดำเนินภารกิจขยายความรู้ตามรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครูต่อไปเรื่อยๆ และพร้อมกับการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องด้วย เพื่อสามารถนำความรู้ความสามารถไปพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ดีขึ้น ภารกิจที่ได้ดำเนินการ **ตัวอย่างเช่น**

- ☺ การพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างเพื่อนครูที่อยู่ในโครงการกรณีศึกษาป้าชุมชน ที่เริ่มจากการมองปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนที่มีลักษณะคล้ายๆ กันมาร่วมคิดร่วมวางแผนทางแก้ไขด้วยกัน
- ☺ การพบปะเครือข่ายครูที่ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทำให้ได้เห็นแนวทางที่ดีของเพื่อนครูเครือข่ายที่แต่ละคนมีอยู่
- ☺ การรวมตัวของเครือข่ายกัลยาณมิตรนิเทศอำเภอเวียงป่าเป้า เพื่อพัฒนางานวิชาการ งบประมาณจากการลงทุนร่วมกันของสมาชิกเองที่พร้อมจะรับการพัฒนา โดยสรรหาผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญที่มีความสามารถตรงตามที่เราต้องการพัฒนา เช่น อาจารย์ชาติรี สำราญ มาเป็นวิทยากรให้ความรู้กับกลุ่มเป็นต้น

- ๕ การร่วมสัมมนาทางวิชาการต่างๆ ที่กลุ่ม อำเภอ จังหวัด และ
สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ พร้อม
หน่วยงานอื่นๆ ที่จัดขึ้น
- ๕ การเป็นวิทยากรในการอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการของ
หน่วยงานต่างๆ เช่น ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา
แห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
และหน่วยงานทางราชการที่ต้องการ
- ๕ การนำเสนอผลงานในระดับชาติที่ผ่านมา ทำให้ไปเห็นและได้
รูปแบบดีๆ จากเพื่อนครูที่นำเสนอผลงานทั่วประเทศ
- ๕ การทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เช่น สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ ครูได้เรียนรู้จากที่ทางสำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติกรุณาส่งหนังสือ เอกสารดีๆ มาก
มายมาให้ตลอดเวลา

แนะนำครูต้นแบบ

ปี 2541

**แนะนำ
ครูต้นแบบ
ปี 2541**

ชื่อ/นามสกุล นางสาวณีย์ ไชยมงคล

สถานที่ทำงาน/สังกัด

ชื่อสถานที่ โรงเรียนบ้านสันมะเค็ด

สังกัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า
จังหวัดเชียงราย รหัสไปรษณีย์ 57260

ที่อยู่

บ้านเลขที่ 326/1 หมู่ที่ 1
ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า
จังหวัดเชียงราย รหัสไปรษณีย์ 57260

โทรศัพท์

โทรศัพท์ที่ทำงาน 0-5395-2249

โทรศัพท์มือถือ 0-9558-2966

คณะ ผู้ดำเนินการ

ที่ปรึกษา

ดร.รุ่ง แก้วแดง

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ดร.นงราม เศรษฐ์พานิช

ที่ปรึกษาด้านนโยบายและแผนการศึกษา

นางสาวมยุรี จารุपाल

รองเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

นักวิจัย

นางเสาวณีย์ ไชยมงคล ครุต้นแบบ ปี 2541

วิชา วิทยาศาสตร์ ระดับ ประถมศึกษา

ผู้พิจารณารายงาน

ศาสตราจารย์ยุพิน พิพิธกุล

ผู้ดำเนินการโครงการ

นางสาวสมรรัชนีกร อ่องเอิบ

นางสาวภักษิณีดา พันธุ์มเสน

นางฟ้าม่วย เรื่องเลิศบุญ

นางสาวอุษา คงสาย

ผู้จัดทำ บรรณาธิการ ผู้เรียบเรียง และจัดพิมพ์ต้นฉบับ

นางฟ้าม่วย เรื่องเลิศบุญ

ผู้ประสาน

นายสมยศ พันธุ์โอฬารกุล

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

สำนักนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา ศาสนา

และวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกค.)

สำนักนายกรัฐมนตรื

กว่าจะมาเป็นครูต้นแบบ

จากครูหญิงยากจนคนบ้านป่า
พัฒนางานเพื่อเด็กน้อยให้เติบโต
ได้มีตรติมีเมตตาช่วยเหลือน้อง
จึงได้เห็นแสงของส่องสว่าง
จึงได้เป็นครูต้นแบบในวันนี้
ขอกล่าวขานนามทุกท่านอย่างไม่กลัว
หนึ่งพี่เหวอที่เขารักจนติดปาก
ความอดทนของท่านคอยย้ำเตือน
ท่านนั้นเป็นคุณครูปลูกความคิด
ให้ตัวเรางอตัวเป็นมัน
สอง ศน. สัมชัยผู้เยี่ยมยอด
พัฒนาตนพัฒนางานได้ยิ่งนัก
สามหัวหน้าการประถมที่ป่มอุตร
คอยส่งเสริมเกื้อหนุนหนุนปัญญา
สี่คือผู้บริหารสถานศึกษา
ไม่บั่นทอนความคิดพัฒนาการ
ห้าเพื่ออนาคตที่อยู่ร่วมแนวคิด
แลกเปลี่ยนประสบการณ์เล่าขานไข
หกนั้นหรือคือสามที่เสียสละ
ช่วยเสริมสร้างการงานเพื่อชีวิต
สุดท้ายหรือคือครูผู้ราชูญ์เป็รอง
สอนให้เรารู้จักปรับตัวพลัน
ท่านเป็นผู้มีพระคุณมากยิ่งล้น
เป็นครูเขาเราต้องไม่ไร้วิธี

สี่พันฝ่าอุปสรรคมาอีกโหล
ไม่เคยโลโหลงอ้างอดีตใคร
ท่านเอื้อเพื่อเสริมสร้างпуทางให้
และก้าวไปตามทางเดินไม่เขินกลัว
ก็เพราะมีต้นแบบที่คอยย้ำ
เพื่อขอขอบคุณทุกท่านที่มีสติมีเตือน
ท่านลำบากมากค้นหาใครเหมือน
มิให้เราแซ่เขื่อนลู่กับงาน
คอยวิฉิตริเติมแต่มีแต่เงื้อมมือ
นามอาวจารย์ท่านนี้หรือคือ “เบญจฉลภรณ์”
เติมอุตบอบตในตัวเราให้แน่นหนัก
ฝึกฝนเราจนประฉัดฉกรวิชา
ท่านเปิดทางชีวิตการศึกษา
ให้คณะครูพัฒนาวิชาการ
โดยนำพาพวกเราเดินอย่างกล้าหาญ
ช่วยประสานชุมชนคนอุ้นไฉ
ทุกชีวิตคิดค้นฝึกฝนให้
ช่วยกันไปเพื่ออวิชาพัฒนาแนวคิด
ไม่เคยจะบั่นทอนให้อ่อนฉิต
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉไป(อบรม)กัน
นามสี่อสี่อ “ชาติรี” มีหวาดหวั่น
ให้รู้ทันเหตุการณ์ที่ผ่านมี
ท่านช่วยคนคิดการสอนเสริมศักดิ์ศรี
ปัญหาที่มีแก้ไขได้ทุกตรา

บันทึกท้ายเล่ม

Handwriting practice lines consisting of three horizontal dashed lines for the top section and a series of horizontal dashed lines for the bottom section.